Stripschrift

NR 447 € 7,50

Denis Bajram

Hansje Joustra

Craig Thompson

Vernieuwd!

Redactio

Wat zullen we nou beleven? Wat zit er nu weer in mijn brievenbus?

Ja, de vernieuwde *Stripschrift* is eindelijk gearriveerd en trouwe lezers is ons nieuwe gezicht natuurlijk meteen opgevallen. Vanaf heden heeft *Stripschrift* een vormgeving van de hand van Marc Weikamp, de nieuwe ster aan ons firmament. Het blad zag er al zo'n dertien jaar ongeveer hetzelfde uit en moest hoognodig een keer worden opgefrist. Luchtiger... fruitiger... maar wel met behoud van de kenmerkende en door onze lezers zo gewaardeerde stijl. Dat was onze opzet. Via *redactie@stripschrift.nl* horen we uiteraard graag van de lezers of we daarin zijn geslaagd.

Maar een nieuwe vormgever betekent ook afscheid van Rudy Vrooman, die een kleine dertig jaar smoel gaf aan *Stripschrift*. Zijn inbreng is al die jaren zeer groot geweest en werkelijk onbetaalbaar. Hij heeft die gehele periode een duidelijk stempel gedrukt. Daar danken we hem hartelijk voor en we maken een diepe buiging. Laat het een uitdaging zijn voor zijn opvolger...

Jongens, had mij nou gebeld...
Kleine moeite om dat even netjes te doen.
HEDEN: AFSCHEID VAN STRIPSCHRIFT VORMGEVER RUDY VROOMAN
SPREKER: VAN ABCO OS
drankjes voor eigen rekening!
Peter de Wit

Inhoud

2 **Actua**

10 **Stars & Strips** Olav Beemer

12 **Denis Bajram** Michel van Merriënboer

17 **Uit het schetsboek van... Denis Bajram**

19 **Lieve lezers...** Peter Breedveld

20 **Craig Thompson** Erik van der Hoeven

24 **Hanco Kolk** Jan Booister

27 **Ik teken een strip!** Jan Booister

28 **Hansje Joustra** Willard Mans

32 **Marq denkt** Marq van Broekhoven

34 **De boventoon**

42 **Heinz service spread**

Omslag

De tekening op het omslag werd door Denis Bajram in 2004 gemaakt voor stripwinkel Fantasmagories in Parijs. Die winkel maakte er een ex-libris van voor het vijfde deel van *Universal War One*, in een oplage van 400 exemplaren.

ADVERTENTIE

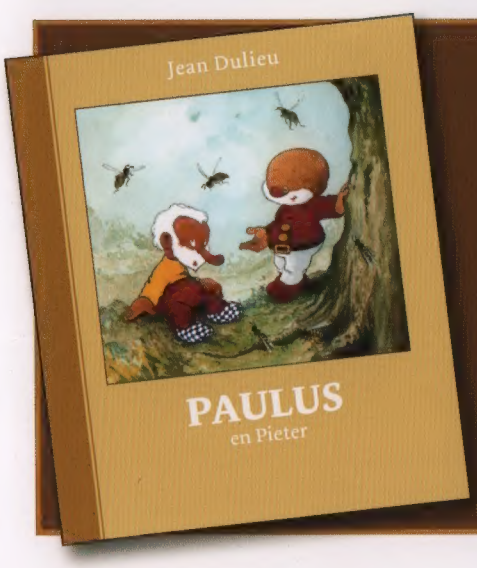

PAULUS EN PIETER

Gouden Klassiekers – deel 12

Hardcover met alle originele afbeeldingen en in de bijlage buibouters en de mutsebles.
€ 17,50 – ISBN 978-90-6447-044-8
Beurseditie in een genummerde oplage van 1 t/m 150, met aflopende omslag en een exclusieve Pieter-bijlage.
€ 22,50 – ISBN 978-90-6447-146-9

www.demeulder.nl

Inzicht in de gevolgen van genocide

In het voorjaar en de zomer van 1994 vond in Rwanda een massamoord plaats onder aanvoering van Hutu-extremisten. Naar schatting een miljoen Tutsi's en gematigde Hutu's kwamen bij deze genocide om het leven. Vlaming Jeroen Janssen was sinds 1990 docent illustratie aan de middelbare kunstschool in Nyundo, zo'n 150 kilometer van de hoofdstad Kigali. Hij wist aan de slachtingen te ontkomen en maakte de terreur en de daaraan voorafgaande dreiging tastbaar in zijn stripboek *Muzungu - Sluipend gif* (1998). In september 2007 keert Janssen voor het eerst terug in Rwanda, een land dat inmiddels opnieuw op de rails wordt gezet onder leiding van president Kagame. Het blijft niet bij dit ene bezoek.

In *Abadaringi* (Oogachtend 2016, ISBN 978-90-77549-94-0, hk, €39, kleur, 320 pagina's) doet Janssen verslag van zijn gesprekken met degenen die in de jaren 1990 de massamoord hadden overleefd en binnen en buiten Rwanda getracht hebben een nieuw bestaan op te bouwen. Hij sprak zowel met voormalige collega's als leerlingen ('Abadaringi' is de aanduiding voor 'degenen van de kunstschool'), met Rwandezen, Belgen (niet in de laatste plaats de Broeders van de Christelijke Scholen) en anderen. Zijn streven grip te krijgen op wat er destijds gebeurd is, en om te achterhalen hoe zijn vrienden en bekenden zich sindsdien staande hebben gehouden, bracht hem behalve terug naar Rwanda ook naar de Belgische Ardennen, Bilbao en Amsterdam. De geschiedenis van de genocide vloeit immers over in de daaropvolgende diasporavorming.

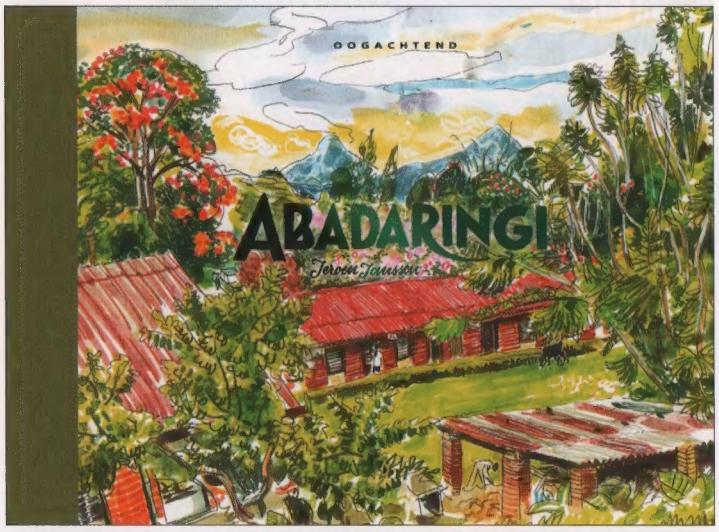

De resultaten van Janssens naspeuringen zijn veelal kleurrijke sfeerbeelden en schetsmatige portretten die de vele ontmoetingen en interviews illustreren. De aansprekende tekeningen tonen een oog voor detail en een liefde voor Afrika. Maar de fraaie landschappen contrasteren sterk met de niet zelden wrange ervaringen van Janssens gesprekspartners. Als geheel zijn de geschreven en getekende impressies van de auteur veelzeggend voor de moeizame en uiteenlopende manieren waarop betrokkenen trachten voort te bestaan. Dat biedt de lezer inzicht in de impact op langere termijn van de genocide, maar vraagt ook om enige voorkennis die hier slechts mondjesmaat geboden wordt. KR

Suvaal

De stripwereld leeft, en hoe! Op deze plaats geeft stripcolumnist Erwin Suvaal hierop zijn persoonlijk commentaar.

erwin.suvaal@stripschrift.nl

Postnl brengt nieuwe Bommelzegels uit

Postnl heeft Tom Poes en Olivier B. Bommel op een postzegelvel verenigd naar aanleiding van hun 75-jarig jubileum. Speciaal ter ere van dit jubileum ontwierp De Nederlandse Vereniging van Postzegelhandelaren (NVPH) een eerstedagenvelop. De dagafstempeling is 3 juni 2016; het eerste exemplaar van het postzegelvel werd op die dag tijdens de opening van Stripdagen Haarlem gepresenteerd. Postnl heeft zelf nog in samenwerking met de Koninklijke Nederlandse Munt een bijzondere set met een 'Rommeldamse' florijn, drie postzegels en drie kaarten uitgebracht.

Ontwerper Frank Janse is bij het ontwerpen van de emissie uitgegaan van één originele tekening uit het dagbladverhaal *Tom Poes ontdekt het geheim der blauwe aarde*, dat in *De Telegraaf* verscheen. In de oorspronkelijke illustratie van Marten Toonder liepen Ollie B. Bommel en Tom Poes naast elkaar. Om het contrast tussen beide hoofdfiguren duidelijk te laten uitkomen heeft Janse ze losgesneden en elk een andere kant op beide postzegels laten oplopen.

De NVPH is de vakorganisatie voor de beroepspostzegelhandel in Nederland. De eerstedagenvelop van de vereniging is een geliefd object voor veel (thema)verzamelaars. Op het ontvangen van alle eerstedagenveloppen kunnen verzamelaars zich abonneren, de eerstedagenvelop is ook los verkrijgbaar. De NVPH stelt een aantal eerstedagenveloppen beschikbaar aan de lezers van *Stripschrift*. Wie belangstelling heeft en mee wil loten, weet ons vóór 31 juli via *nvph@stripschrift.nl* vast wel te vinden... Een kaartje naar onze postbus mag uiteraard ook.
RS

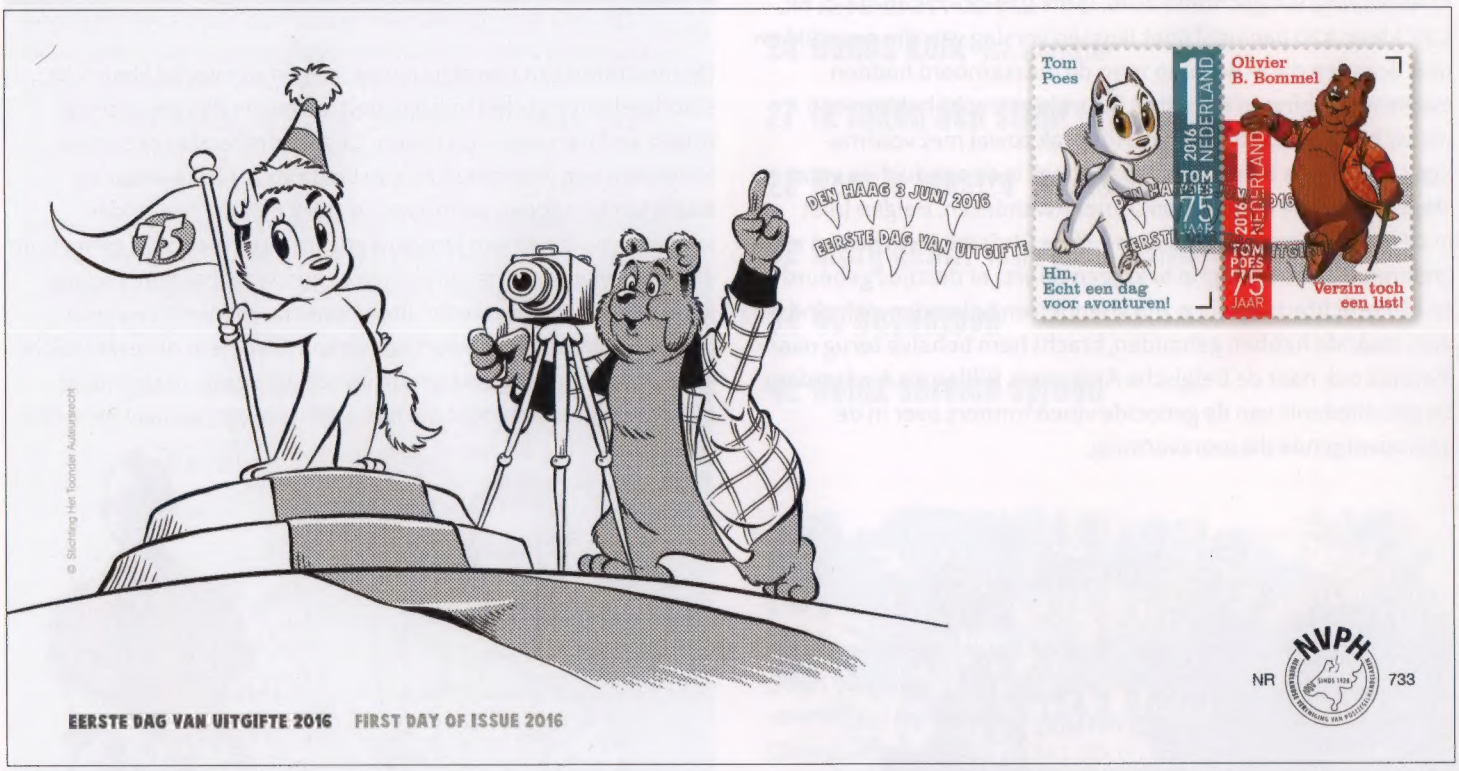

Flitsen

Alleen rond de wereld, het korte stripverhaal van Eric Heuvel en Rob van Bavel is gebaseerd op de belevenissen van het Nederlandse zeilmeisje Laura Dekker dat in 2009 en 2010 de media en de politiek bezig hield met haar – later waargemaakte – droom de wereld solo rond te zeilen op jonge leeftijd. Het verhaal werd in die tijd voorgepubliceerd in *Eppo*, en is nu ook in een oblongalbum met mini-dossier. ϟ Na de rage van kleurboeken voor volwassenen komt het kunstenaarsduo Peng + Hu met iets geheel nieuws: *Hirameki*. De bedoeling van deze kunstvorm is om van een aquarelvlek, door toevoeging van wat streepjes en puntjes, een persoon of bij voorbeeld een dier te maken. Achter de namen Peng + Hu gaan de kunstenaars Rudi Hurzlmeier en Gerhard Mayer schuil. *Hirameki* verscheen bij De Harmonie. In Duitsland werden er ruim 40.000 exemplaren verkocht. ϟ Normaal vieren we in Nederland op 25 oktober *Donald Duck Dag*. Op 25 oktober 1952 verscheen immers het eerste nummer van weekblad *Donald Duck*. Maar dit jaar besteedden diverse media op 9 juni ook aandacht aan *Donald Duck Dag*. Daarbij verwijzend naar 9 juni 1934; de dag dat *Donald Duck* voor de eerste keer te zien was in de Disney-tekenfilm *The Wise Little Hen*. Best verwarrend. ϟ Bij de Belgische krant *Het Laatste Nieuws* verschijnt sinds 25 juni zeventig verschijningsdagen lang een album van *Suske en Wiske* dat voor €1,95 kan worden bijgekocht. De hele reeks is voor abonnees ook in een aparte box te bestellen voor €97,50. ϟ Een andere Belgische media-uitgave, weekblad *Humo*, is aan de gang gegaan met een heruitgave van *Guust*. Negentien weken lang sinds 31 mei is er een album in harde kaft bij te kopen voor €4,90 extra per strip. En er is natuurlijk een abonnee-box voor slechts €79. Nou moe! ϟ En weer een ander weekblad, *Knack*, bracht een special over André Franquin, de bedenker van Guust uit: *Franquin – Meester van de lach*. Niet meer verkrijgbaar in de winkel, maar vast nog wel ergens op het internet. Die Belgen weten hun strippatrimonium wel goed te vermarkten. ϟ Dat blijkt ook uit het nieuwe indoor thema- en belevingspark rond populaire Belgische stripfiguren dat in het station Antwerpen-Centraal wordt gehuisvest. De eerste steen hiervoor werd op vrijdag 13 juni gelegd; geplande oplevering is tegen Pasen 2017. ϟ Taalinstituut Van Dale heeft zijn definitie

Dichters en striptekenaars bundelen creatieve krachten

Bij *uitgeverij Strip2000* is in samenwerking met *Zone 5300* het album Duplex (ISBN 978-94-6280-238-4, hk, €9,95, 48 pagina's) verschenen. Het is een bundeling van acht grafische gedichten, gemaakt door Nederlandse en Vlaamse dichters en striptekenaars. Samensteller Stefan Nieuwenhuis nodigde acht duo's uit om een grafisch gedicht te maken. Geen verstripping, waarbij de striptekenaar met een kant-en-klaar gedicht aan de haal gaat, maar een gezamenlijk proces van woord en beeld, duwen en trekken, gunnen en eisen en de centrale vraag: hoe verhouden beide kunstvormen zich als ze tot elkaar veroordeeld zijn. Volgens Nieuwenhuis zijn de resultaten 'prachtig, verrassend en laten het beste van beide werelden zien.'

VINCENT ZEGT: "EN DIT IS DUS HET UITZICHT."
DAT ZIE IK ZELF OOK WEL.
ZOALS JE ZIET STAAN OVERAL TEGEN HET GLAS DROMERS, OMDAT DE ARCHITECT GEEN KASTEN IN HET GEBOUW WILDE.

Robert van Raffe

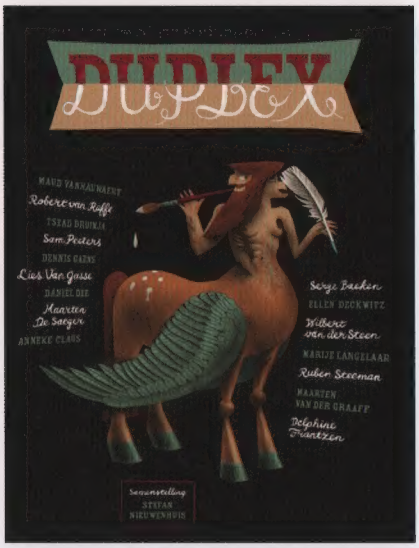

Duplex bevat werk van de tweetallen Tsead Bruinja en Lies van Gasse, Anneke Claus en Serge Baeken, Marije Langelaar en Wilbert van der Steen, Daniël Dee en Robert van Raffe, Maarten van der Graaff en Maarten de Saeger, Ellen Deckwitz en Ruben Steeman, Maud Vanhauwaert en Delphine Frantzen, Dennis Gaens en Sam Peeters.
Het project is gepresenteerd tijdens Stripdagen Haarlem én Poetry International. Vanaf 22 juli loopt in het Nederlands Stripmuseum in Groningen een expositie over het album, getiteld *Wat je overhoudt is het beste van beide werelden*. Daar is niet alleen het originele werk te zien, maar ook de schetsen, het poëtische voorwerk en een korte uiteenzetting van het proces en de ontstaansgeschiedenis van de grafische gedichten. Zo krijgen bezoekers een indruk van de samenwerking tussen dichter en tekenaar, tussen woord en beeld.
Bovendien is er een voorproefje te zien van de Britse *Duplex*, dat volgend jaar in Cheltenham wordt gepresenteerd: vijf Britse duo's van striptekenaars en dichters haken aan in Groningen. In mei 2017 is tijdens het Cheltenham Poetry Festival een Engelstalige en deels vertaalde expositie van de Nederlandse, Vlaamse en Britse bijdragen te zien.
RS

---

van 'leesluiheid' aangepast. Sinds 2005 stond in de *Dikke Van Dale* de definitie: 'gebrek aan motivatie tot lezen van moeilijkere teksten (dan strips bij voorbeeld)'. Taalwetenschapper én stripkenner Jan Cumps wist na ruim tien jaar de redactie van Van Dale er van te overtuigen dat strips juist een geweldig hulpmiddel zijn om te leren lezen, onder andere voor kinderen en anderstaligen die Nederlands willen leren. Voortaan luidt de definitie: 'gebrek aan motivatie tot het lezen van 'moeilijke' teksten, waarvoor pedagogen in het midden van de 20e eeuw ouders en opvoeders van striplezers waarschuwden'. ϟ Van Jan Cumps, gepensioneerd docent van het Instituut Levende Talen aan de KU Leuven, verscheen overigens bij uitgeverij Bonte de educatieve uitgave *Kleur in strips, strips in kleur*. Daarin besteedt Cumps aandacht aan de relatie tussen strips en kleur in publicaties over beeldverhalen. ϟ Ballon Media en uitgeverij Standaard vieren het eenjarig bestaan van het digitaal platform voor Nederlandstalige strips: Yieha. Eén van de festiviteiten is het organiseren van een tekenwedstrijd voor nieuw talent. Voor de winnaar ligt een geldprijs klaar van €2500. Info: *http://actiesyieha.be/youngtalentaward* ϟ Het Belgisch Stripmuseum heeft een zomerprogramma in elkaar gedraaid met talloze activiteiten. De aftrap was op 25 juni met *Brussel Smurf Day*. ϟ Wie de speelfilm *Batman v Superman: Dawn of Justice* heeft gemist, kan vanaf drie augustus de blu-ray-, dvd- of video on demand-edities bekijken. Er zijn diverse versies met meer of minder bonusmateriaal. ϟ Stripblad *Wobby* – handgedrukt, risograph geprint, vier keer per jaar verschijnend – bracht op Stripdagen Haarlem zijn eerste special uit met als thema: de kelder. Dit sloot aan bij het festivalthema, namelijk underground. Met medewerking van 22 tekenaars uit binnen- en buitenland, waaronder de Amerikaanse undergroundtekenaar Mike Diana. Hij is was speciaal in Nederland, mede op uitnodiging van de grafische werkplaats Kapitaal in Utrecht. Meer info: *www.wobbyclub.tictail.com* ϟ *Uur van de wolf*, het tv-programma van de NTR, zond op 2 juni de documentaire *De vier winters van Theo van den Boogaard* uit van regisseuse Nathalie Crum. Wellicht nog te zien via 'Uitzending gemist'. ϟ Ophef over een interview van Martin Hofman met Mieke de Bats, de weduwe van *De rode ridder*-illustrator Karel Verschuere voor de website van de Stripspeciaalzaak. De Bats zei wat lelijke dingen over Verschueres baas Willy Vandersteen, onder andere

Dark Dragon Books geeft gas met Star Wars

Nu Sanoma definitief is gestopt met het uitgeven van de nieuwe *Star Wars*-comics, heeft Dark Dragon Books alle handen vrij om de sciencefictionstrip ruim in de markt te zetten. Tot ergernis van Dark Dragon Books bleek Sanoma namelijk de comics, die naar aanleiding van de nieuwe *Star Wars*-film worden gemaakt, in het Nederlands uit te brengen in samenwerking met Panini. Terwijl de rechten ervan al bij Dark Dragon Books lagen, die de verhalen in albums uitbrengt.

Volgens Amin Gemei, uitgever van Dark Dragon Books, bleek het om een misverstand te gaan: ergens tussen rechtenhouder Disney in de VS en Panini in Duitsland is er in de communicatie iets fout gegaan. 'Sanoma treft echter geen blaam. Na een klacht van ons moest Sanoma er wèl mee stoppen. Ik vind het vooral voor de kopers van die comics vervelend: die reeks wordt na dertien afleveringen niet meer afgemaakt.'
Zakelijk gezien zegt Gemei weinig last te hebben gehad van de dubbele uitgaven. 'De kopers van onze reeksen zijn toch de stripliefhebbers die de albums in de winkels of online kopen. Sanoma richtte zich vooral op de krantenkiosk en de supermarkt.' Desalniettemin hoopt hij natuurlijk wel dat een aantal 'Sanoma-kopers' zal overstappen op de reeksen van Dark Dragon Books. Daar waar Sanoma per uitgave twee verhalen bundelde van *Star Wars* en *Darth Vader*, heeft de uitgeverij de beide strips in aparte reeksen ondergebracht.
De dertien duo-comics van Sanoma lopen ongeveer parallel aan de eerste twee cycli van Dark Dragon Books. De uitgevers zetten overigens allebei verschillende vertalers in; volgens Gemei komen zijn vertalers uit de kringen van de *Star Wars*-fans. 'Je ziet duidelijke verschillen. De Sanoma-comics zijn vaak letterlijke vertalingen uit het Engels; in onze uitgaven zitten meer Engelse termen die aansluiten bij de beleving van de fans. Daarnaast zitten er in onze uitgaven meer extraatjes.'
Bovendien, benadrukt hij, brengt Dark Dragon Books veel meer *Star Wars*-uitgaven uit, zoals miniseries, filmboeken, verzamelboeken en cassettes voor de albums. De uitgeverij volgt daarin het Marvel-fonds. Ook gaat Dark Dragon Books de oude *Star Wars*-strips in een nieuwe jas heruitgeven, met een verse inkleuring. 'De *Star Wars*-fan is dan ook bij ons aan het juiste adres. Uitgevers als Sanoma gaan voor het snelle succes bij een groot publiek. Daar is niets mis mee, maar de stripliefhebber trekt dan meestal aan het kortste eind. Zodra het commercieel minder wordt, stopt zo'n uitgever er direct mee.' RS

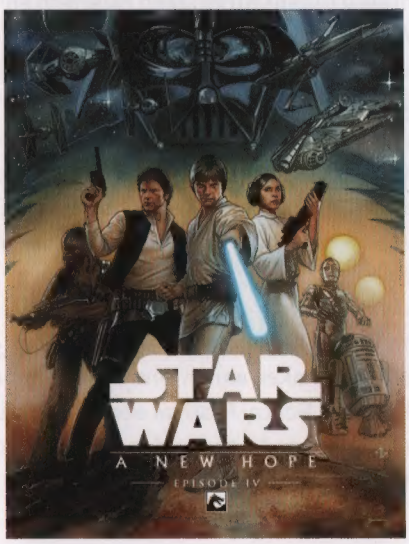

FLITSEN

dat die slecht betaalde, geen royalty's afdroeg en veel geld uitgaf in nachtclubs. Ondanks dat deze zwarte kantjes al langer bekend zijn, stuurden de erven meteen een advocaat op het dak van David Steenhuyse, de baas van de website. Die kreeg last van knikkende knieën en verwijderde het interview. ϟ Casterman heeft een nieuw striptijdschrift op de markt gebracht: *Pandora*. Het blad telt 264 pagina's, bevat diverse afgeronde en nooit uitgebrachte moderne strips, en ziet er uit als een boek. Op deze manier wil Casterman nieuwe lezers aanboren op de Franstalige markt. ϟ In *Retour à Bandung* (Editions Ça et là) vertelt de Indonesische studente Tita Larasati over haar studietijd eind jaren 1990 in Nederland, waar ze ook haar latere Nederlandse echtgenoot ontmoet, en haar terugkeer met haar familie naar Bandung. Dit persoonlijk verhaal verdient een Nederlandse vertaling. ϟ Bijzonder: bij de Amerikaanse uitgeverij IDW zijn de eerste afleveringen verschenen van *Archangel*, vormgegeven en getekend door Michael St. John Smith en Butch Guice én geschreven door cyberpunk-grootheid William – *Neuromancer* – Gibson. *Archangel* start in 2016; de wereld is een dystopie en alleen The Splitter, een kolossale machine, kan redding brengen. ϟ Het Belgische stripinformatieblad *Stripgids* vertelt in nummer 45 de opkomst en ondergang van *Suske en Wiske Weekblad*. ϟ Tekenaar Wasco publiceerde in NRC *Handelsblad* van 11 juni een getekende opinie. Daarin riep hij Nederlandse kranten en tijdschriften op meer strips te plaatsen en tekenaars voldoende te betalen. 'De lezer houdt van tekeningen', houdt hij de redacties voor. ϟ En... *last but not least*: in het redactioneel commentaar in *Stripschrift* 446 maakten we ons een beetje kwaad over het gebrek aan aandacht in het Nederlandstalig gebied voor het 70-jarig bestaan van Lucky Luke, vriend van ons blad. Gelukkig keert het ten goede, want Ballon Media vertelde ons tijdens De Stripdagen in Rijswijk dat zij vanaf dit najaar alle verhalen van Morris in een nieuw uniform jasje gaan steken en in vijf jaar tijd deze berenklus denken te klaren. Het wordt op die manier een doorgenummerde reeks van 73 delen, opnieuw vertaald en geletterd. Op 7 september liggen de delen 1, 34, 50 en 68 in de winkel en op 12 oktober de delen 31, 38, 58 en 61. Ook het dikke boek over Morris, dat vorig jaar in het Frans verscheen als luxe expo-catalogus, zal door Ballon Media worden vertaald en als *De kunst van Morris* op 12 oktober het licht zien. Chapeau!

Nero & Co sporten in Marc Sleen Museum

Het Marc Sleen Museum aan de Brusselse Zandstraat pakt tot en met 16 juni 2017 uit met een heel leuke tentoonstelling: *Nero & Co – Sport!* De levende Belgische striplegende Marc Sleen (93) laat er Nero onder meer voetballen, racen, boksen en koersen. Daarnaast kun je er Sleen zelf aan het werk zien als verwoed en verdienstelijk schaker. Ridder Marc Sleen was vanwege ziekte niet aanwezig op de vernissage. Ex-bondscoach van de Rode Duivels en vier maal Gouden Schoen-winnaar Paul van Himst mocht als peter de expo openen samen met Marc Sleens vriendin Catharina en Brussels minister Guy Vanhengel. De expo is elke dag, behalve op maandag, open van 11 tot 13 uur en van 14 tot 18 uur. GvG
Meer info: *www.marc-sleen.be*

Boven: Brussels minister Guy Vanhengel, Marc Sleens vriendin Catharina en voetballegende Paul van Himst bewonderen de tekeningen van Nero.
Links: Marc Sleens vriendin Catharina met voetballegende Paul van Himst, Nero en Adhemar voor het museum.

De Generaal geïndiceerd

Malle jongen Nico Stalenburg, opperhoofd van De Orde van de Roodkoperen Fluit van Verdienste, heeft ter gelegenheid van 45 jaar *De Generaal* een index samengesteld. Naast een overzicht van alle strips van Peter de Smet zijn er ook diverse curiositeiten in opgenomen, zoals niet eerder gebundelde strips uit diverse tijdschriften, maar ook een hommage door Martin Lodewijk. Het omslag is getekend door Gerben Valkema. De oplage bedraagt slechts 150 exemplaren, dus haast is geboden. Hop! AvO
Meer info: *www.mallejongen.nl*

Lannoo brengt Australisch kinderboek/strip uit

Bij uitgeverij Lannoo zijn inmiddels twee delen verschenen van *Ik vlieg! Maar vertel het niet verder* van Paul Jennings en Andrew Weldon uit Australië. De boeken, bedoeld voor kinderen van 7 tot 12 jaar, bevatten naast tekst ook cartoons en strips. Hoofdpersoon Victor wil beroemd worden. Maar dat lukt niet zo goed. Tot op een dag alles verandert. Hij ontdekt dat hij kan vliegen! Er is maar één probleem: Victor kan alleen vliegen als er niemand in de buurt is. Als iemand hem ziet, stort hij halsoverkop neer.
Schrijver Paul Jennings is in Australië een beroemde kinderboekenauteur. Andrew Weldon is een cartoonist/striptekenaar die vooral voor kranten en tijdschriften werkt; hij schrijft ook kinderboeken. In Australië zijn er van hun gezamenlijke humorserie, die down under *Don't look now* heet, al vier delen verschenen. RS

Mijn herinneringen aan Siem Praamsma

Siem Praamsma 1921-2016

In 1989 verscheen in het huis-aan-huisblad *Schagen op zondag* de strip *Ootje Teur*, getekend door Simon Praamsma. Ik werd meteen getroffen door de tekenstijl die behoorlijk Toonderiaans aandeed. Natuurlijk kende ik daarvoor al de *Jochem Jofel*-strip waarvan ik de boekjes bezat. Maar *Ootje Teur* wekte dermate mijn belangstelling dat ik meer over Praamsma wilde weten.

Ik constateerde dat deze strip gedistribueerd werd door Persbelangen in Utrecht. Na contact met dit bureau bleek dat Praamsma regelmatig in ons land verbleef (na speurwerk was mij bekend dat hij in Californië woonde waar hij voor de Hanna Barbera Studio's gewerkt had). Met het via Persbelangen verkregen telefoonnummer nam ik in het najaar van 1989 contact op met Praamsma en het bleek dat we snel een klik hadden.

De grootste verrassing die ik van hem te horen kreeg was, dat zijn vriend Piet van Elk, die ik ook bewonderde, een caravan gekocht had en daarmee vanaf de zomer van 1990 op de camping van Schagen zou staan, op 300 meter afstand van mijn huis.

Siem Praamsma met zijn dochter, september 2015.
Foto: Ernst Slinger

Vanaf 1990 heb ik Praamsma regelmatig ontmoet. Zijn oude stripwerk *Jochem Jofel*, *Ootje Teur* en *Humpo Hotsflots* was bij hem in de vergetelheid geraakt. Maar dankzij mijn enthousiasme kwam dat allemaal weer terug. Samen met een andere bewonderaar van Praamsma uit mijn omgeving spraken we gedrieën af bij onder andere het Persmuseum en het archief van de Tweede Kamer, waar we dagenlang alle bovengenoemde strips gekopieerd hebben. Praamsma was zeer verbaasd dat alles nog terug te vinden was en wilde al zijn strips in kopievorm terughebben.

Er bestonden 14 verhalen van *Jochem Jofel* waarvan uitgeverij Pegasus in de jaren 1940 slechts enkele in boekvorm uitgegeven had. Al het nooit uitgebrachte materiaal wilde Praamsma in kleine oplagen in eigen beheer uitgeven. Helaas viel de verkoop van deze zelf uitgebrachte boekjes tegen. Maar dat deerde de altijd opgewekte en vrolijke Praamsma niet. Alle aandacht in de media en de diverse signeersessies in stripspeciaalzaken deden hem goed; hij genoot daar zichtbaar van.

Ik heb hem diverse keren mogen ontmoeten in de loop der jaren want hij bleef Nederland toch als zijn vaderland zien. Zo bezat hij al tientallen jaren een zomerhuisje bij Lage Vuursche waar hij vrienden en kennissen uitnodigde en dat tevens als uitvalsbasis diende voor vele trips naar binnen- en buitenland. Praamsma was net als Jochem Jofel een wereldreiziger. Bij elke ontmoeting met hem viel me zijn enthousiasme op en zijn brede kennis over alle kleine en grote wereldzaken. Hij kon boeiend vertellen over zijn hele carrière als saxofonist in een jazzband, zijn werkzaamheden bij de Geesink/Toonderstudio's, zijn werk als tekenaar voor een krant in Australië, zijn mooie loopbaan bij de Hanna Barbera Studio's; hij maakte reclamefilmpjes voor de tv in Australië en natuurlijk – *last but not least* – het opzetten van een kleine tekenfilmstudio in Amsterdam, samen met zijn vriend en compagnon Piet van Elk, onder de naam Stripfilmstudio. Na zijn Stripfilmperiode bracht hij in eigen beheer een serie beeldromans uit waaronder *De tweede Pimpernel*. Zijn allereerste striphaal – vervaardigd in 1946 – heet *Stanny Stamp met verlof*. Vorig jaar werd er een heruitgave gemaakt die nog beperkt verkrijgbaar is.

Eén ding heb ik als verwoed verzamelaar nooit kunnen verkroppen. Praamsma is met zijn gezin talloze malen verhuisd – tot aan Australië toe – en moest altijd de koffer met zo'n 900 originele stroken van *Jochem Jofel* meeslepen. Op een gegeven moment was hij dat zo zat dat hij alles in de open haard gegooid heeft. Helaas is er niet één strook bewaard gebleven. Gelukkig heeft hij later voor mij diverse tekeningen gemaakt, als 'genoegdoening'.

Ik zal mij hem altijd blijven herinneren als een boeiende en intelligente verteller die overal een mening over had en beschikte over een ijzeren geheugen. Zo kon hij tot in detail over alles en iedereen vertellen met wie hij in zijn lange en veelzijdige carrière samengewerkt had en dat waren zeker niet de minsten. Begin dit jaar werd bij hem de meest gevreesde ziekte geconstateerd en overleed hij daaraan drie dagen na zijn 95e verjaardag.

Simon, ik zal je missen.

Ernst Slinger

ADVERTENTIE

StripKlassiekers
uit de Toonder Studio's

Panda

Integrale uitgave in 44 luxe banden
Alle 199 verhalen, die tussen 1946 en 1993 in de dagbladen zijn verschenen, zullen worden opgenomen:
de delen 1 t/m 33 bundelen de ondertekst-verhalen;
de delen 34 t/m 44 de verhalen met de ballonteksten.
Deel 1, 34 en 35 zijn verschenen. Prijs per deel € 56.

Koning Hollewijn

Alle verhalen van koning Hollewijn in 19 luxe banden
Een hoogtepunt in het oeuvre van Marten Toonder!
Alle 73 verhalen die tussen 1954 en 1971 in dagbladen zijn verschenen, zullen worden opgenomen.
Reeds 2 delen verschenen. Prijs per deel € 56.

Tom Poes

Integrale uitgave van de Tom Poes-verhalen uit de weekbladen Donald Duck, Revue, Metro en Ons Vrije Nederland.
Nu zijn ook de geïllustreerde verhalen die eerder in Engeland zijn uitgebracht gebundeld.
Reeds 27 delen verschenen. Prijs per deel € 60.

Kijk op www.uitgeverij-panda.nl of vraag meer informatie.
Telefoon: 070 3615393, E-mail: info@uitgeverij-panda.nl

ADVERTENTIE

Bul Super
Stripboekhandel
– sinds 1976 –
Vanouds de grootste!

De mooiste Nederlandstalige webshop voor al uw stripalbums.

Welkom op het nieuwe
www.bulsuper.nl

ADVERTENTIE

Ahoy!

SLECHTS €9,95 per deel

Elk kwartaal een nieuwe titel!

Het elfde deel is nu te koop!

Ook verkrijgbaar als e-book via de app van Bliyoo voor €8,99 per deel

www.stripstift.nl

ADVERTENTIE

AKIM
Stripspeciaalzaak

Geen winkel in de buurt,
door ons worden de strips verstuurd

Bestel snel op Akim.nl

* Nieuwe strips
* Antiquarisch
* Tweedehands
* Manga's
* Comics
* Curiosa
* Originelen

Tevens inkoop van
partijen en verzamelingen

AKIM.nl

Stripwinkel Akim Ulgersmaweg 14 9731 BS Groningen

ADVERTENTIE

STRIPWINKEL
WONDERLAND

wonderland productions

Paardsdemerstraat 19
3500 HASSELT
✆ 011/22 82 00

ADVERTENTIE

Yendor

Stripboekenwinkel anno 1977

Korte Hoogstraat 16
3011 GL Rotterdam
Nederland

010-4331710
info@yendor.nl

of bestel online
www.yendor.nl

Stars & Strips

Olav Beemer

Nieuw & oud

Het kan snel gaan. Nu meer dan vier jaar geleden werden bij uitgeverij DC Comics alle reguliere superheldenseries opnieuw gelanceerd, met nieuwe deeltjes één en nieuwe makers. Eerder dit jaar was de ontnuchterende conclusie dat van de oorspronkelijke tweeënvijftig titels er slechts twaalf waren overgebleven.

Critici beweerden al dat de herstart daarmee eigenlijk was mislukt. Een paar maanden verder heeft DC Comics het antwoord echter klaar: sinds juni worden de bestaande maandelijkse reeksen wederom opnieuw gelanceerd, ditmaal onder de titel 'Rebirth'. In tegenstelling tot de vorige keer pakt DC het nu gefaseerd aan, met elke maand een paar series die worden herstart. De aftrap werd al in mei gegeven met *DC Universe: Rebirth*, waarin schrijver Geoff Johns *(Green Lantern)* en een handvol tekenaars de weg plaveien voor de maanden erna.

De herstart van alle maandelijkse series werd in juni luister bijgezet met per reeks een extra deel dat als ondertitel 'Rebirth' krijgt. En als klap op de vuurpijl verschijnen ook daarna nog telkens twee nummers per maand, een extra hoeveelheid pagina's die in vrijwel de meeste gevallen wordt opgevangen door het inzetten van twee verschillende tekenaars. Zo zullen in juni *Superman, Batman, Aquaman, Flash, Green Lantern, Green Arrow, Wonder Woman* en *Titans* van start gaan, een maand later gevolgd door *Justice League, Hal Jordan & The Green Lantern Corps, The Hellblazer, Batgirl & The Birds of Prey, Nightwing* en *Red Hood & The Outlaws*.

Opvallende namen tussen de nieuwe titels zijn *Detective Comics* en *Action Comics*. Beide klassieke reeksen krijgen hun oorspronkelijke nummering terug, wat betekent dat *Detective Comics* de draad oppakt bij deel 934 en *Action Comics* begint met deel 957. De commerciële gedachte hierbij zal duidelijk zijn, want op deze manier duurt het niet lang voordat beide series hun duizendste nummer vieren met een dubbeldikke special.

Oud & nieuw

Marvel Comics was al een paar maanden bezig met het opnieuw lanceren van alle superheldenseries. Intussen heeft de uitgeverij het startschot gegeven voor een nieuwe crossover. Het hoofdverhaal wordt verteld in een zevendelige miniserie, waarna de betrokken series de details uitwerken. De titel van deze crossover? *Civil War II*.

Het is voor het eerst sinds *Secret Wars* en *Secret Wars II* uit de jaren 1980 dat Marvel een crossover als sequel neerzet. Dat de nieuwste film over Captain America Civil War heet zal geen toeval zijn, maar toch is het volgens hoofdredacteur Axel Alonso geen herhaling van zetten. Waar *Civil War* draaide om een conflict tussen Iron Man en Captain America, gaat het deze zomer in *Civil War II* om een conflict van een andere orde tussen Iron Man en Captain Marvel, waarmee eindelijk eens één van de vrouwelijke personages op de voorgrond treedt. *Civil War II* wordt geschreven door Brian Michael Bendis en getekend door David Marquez.

Voor iemand die dertien jaar meedraait heeft Bryan Lee O'Malley een beperkte bibliografie. Maar schijn bedriegt, want

Herstart voor *Justice League*.

Ook *Nightwing* krijgt herstart.

Oude nummering voor *Detective Comics*.

Snotgirl door O'Malley en Hung.

Bunn nieuwe schrijver *Conan*.

Rom keert terug bij IDW.

dankzij zijn verfilmde zesdelige epos *Scott Pilgrim* behoort hij tot de bekendste stripmakers. Het is dan ook niet zomaar dat Image Comics volop aandacht besteedt aan O'Malley's nieuwste serie die in juli verschijnt.

Het door O'Malley geschreven en door nieuwkomer Leslie Hung getekende *Snotgirl* verhaalt over Lottie Person, een zesentwintigjarige modeblogger met een voor de buitenwereld perfect en zorgeloos leven. In werkelijkheid is ze echter net zo verre van volmaakt als haar volgers, wat zich onder meer uit in haar allergieën. 'Het schrijven van een maandelijkse serie is nieuw voor me,' zegt O'Malley over *Snotgirl*, 'dus ik weet nog niet wat wél werkt en wat niet.' Voor $2.99 per deel kunnen we daar deze zomer zelf een oordeel over vellen.

olav.beemer@stripschrift.nl

MYSTERIE Eind juli verschijnt bij Dark Horse het eerste deel van *Black Hammer*, de nieuwste serie van schrijver Jeff Lemire *(Descender)* en tekenaar Dean Ormston *(The Sandman)*. Het verhaal draait om vergeten helden die nu een eenvoudig boerenbestaan leiden. Losse nummers kosten $2.99, de variantcover is van Lemire.

BARBAARS Eveneens bij Dark Horse en eveneens in de maand juli klinkt het startschot voor *Conan the Slayer*, de nieuwste maandelijkse reeks over de gelijknamige barbaar. Deze herstart is niet geheel zonder reden, want Cullen Bunn *(The Sixth Gun)* treedt aan als schrijver. Hij krijgt gezelschap van tekenaar Sergio Dávila.

ROBOTS Van 1979 tot en met 1986 verscheen bij Marvel Comics de serie *Rom*, gebaseerd op het speelgoed met dezelfde naam. Daarna bleef het stil, tot het personage deze zomer nieuw leven wordt ingeblazen bij IDW. *Rom* is in handen van makers Christos Gage, Chris Ryall en David Messina en heeft een coverprijs van $4.99.

Denis Bajram
God van zijn eigen digitale universum

Michel van Merriënboer - Vertaling Remko Zeven en Astrid Boitel

Naar verwachting komt eind augustus bij Casterman het derde deel uit van de tweede cyclus van ***Universal War***. Dan zijn er negen delen van dit futuristische epos verschenen en is auteur **Denis Bajram** (1 februari 1970, Parijs) op de helft. ***Universal War*** is een bijbelse sciencefictionvertelling die Bajram de laatste jaren op digitale wijze maakt. Zodanig dat er geen onderscheid te zien valt met de traditionele wijze van tekenen op papier.

Naast zijn eigen serie Universal War *maakt Bajram regelmatig 'uitstapjes'. Zo werkt hij regelmatig samen met zijn vrouw, de scenariste Valérie Mangin. Bij Dark Dragon Books verscheen bij voorbeeld vorig jaar het filosofische* Experience Death: *Het schip van Ra over de onstoffelijke ziel en bijna-doodervaringen. Het echtpaar schreef het scenario; het tekenwerk is van Jean-Michel Ponzio. Bajram heeft zijn vrouw ook nog geadviseerd over de serie* Alex senator *en tekende één deel uit het door haar geschreven drieluik* Spiegelingen. *Verder tekende hij kortgeleden nog het omslag voor deel dertien van de serie* Prométhée *van scenarist Christophe Bec en steeds wisselende tekenaars (verschijnt in het Nederlands bij uitgeverij Daedalus onder de naam* Prometheus; *negen delen verschenen).*

Digitalisering

Behalve zijn wisselende rol als tekenaar en (mede-) scenarist valt op dat Bajram zijn strips volledig met de computer maakt. Zelf zegt hij hierover dat deze manier van werken vooral in het begin nogal wennen was: 'Je volgt de pen niet meer met je ogen over de oppervlakte waarover deze zich beweegt, maar je kijkt naar het

Boven: Boek van Thierry Bellefroid over Denis Bajram.

Boven: Van de tweede cyclus van *Universal War* zijn twee delen verschenen. Het derde deel staat voor augustus 2016 op de planning.

beeldscherm. Bovendien was ik geneigd om maar door te blijven tekenen, want je kunt eindeloos over je werk heen tekenen. Hierdoor was ik in het beginstadium veel tijd kwijt, want ik was niet snel tevreden. Je kunt alles met één pennetje doen; dunne lijntjes of grove streken. Je hebt niet langer meerdere penselen nodig en je hoeft niet meer te gummen als je iets verpest. Ik moest leren om niet te perfect te willen tekenen.'

Hoe heb je het digitaal tekenen geleerd?
Denis Bajram: Ik wilde al een computer toen ik tien jaar oud was; dat werd een Sinclair met 64KB geheugen. Ik kocht meteen de eerste versie van het programma Photoshop. Later kwamen er uitbreidingen en werd het gebruik ervan makkelijker. Je schetst, inkt en kleurt als het ware tegelijkertijd. Pas nadat ik merkte dat ik er betere resultaten mee kon behalen ben ik overgestapt. Voor de lezer moet het verschil nauwelijks zichtbaar zijn. Voor mij is het gevoel inmiddels niet anders dan wanneer ik houtskool of olieverf gebruik.

Met behulp van die digitale stijl werk je gestaag aan het scheppen van een nieuwe toekomstige wereld met ingenieuze projecties van hemellichamen en ruimteschepen. In deze verre wereld speelt het tijdreizen een belangrijke rol. Hoe lang ben je bezig geweest dit te verwerken in *Universal War One*?
Niet lang; door mijn wiskunde-achtergrond wist ik al snel hoe ik dat aspect in elkaar wilde zetten. Het was in feite in één middag uitgewerkt en daarna ben ik nog twee weken met het geraamte bezig geweest. Pas daarna liet ik de personages tot leven komen.

Ben je beïnvloed door sciencefictionfilms en -boeken?
Het heeft ongetwijfeld een rol gespeeld dat ik in het verleden veel sciencefiction heb verslonden. *Duin* van Frank Herbert is mijn favoriet, dat boek kan ik blijven lezen. Ik ben echter nooit dol geweest op sciencefictionfilms, zoals *Star Wars* en dergelijke; de uitzondering is *2001: A Space Odyssey* van Stanley Kubrick.

Waarom heb je die Bijbelachtige teksten aan het begin van de hoofdstukken opgenomen?
Na mijn studie wiskunde ging ik naar de Academie voor Schone Kunsten in Parijs en heb daar grafisch ontwerp gedaan. Ik heb me tevens verdiept in de Bijbel en de grote filosofen. Hoewel ik inmiddels een ex-gelovige ben, zie ik nog steeds de kracht van zo'n gebedsboek. In de strip gaat het echter niet om de Bijbel zoals we die kennen. Alles is bedacht door het personage Kalish; hij wilde wetenschap vermengen met zijn versie van de Bijbel. Hij heeft God er uitgehaald.

Wie is Kalish eigenlijk?
Kalish staat aan de basis van de beschaving die de oorlog tot stoppen brengt. Als ik hem was geweest, dan had ik het zo aangepakt. Kalish is als atheïst

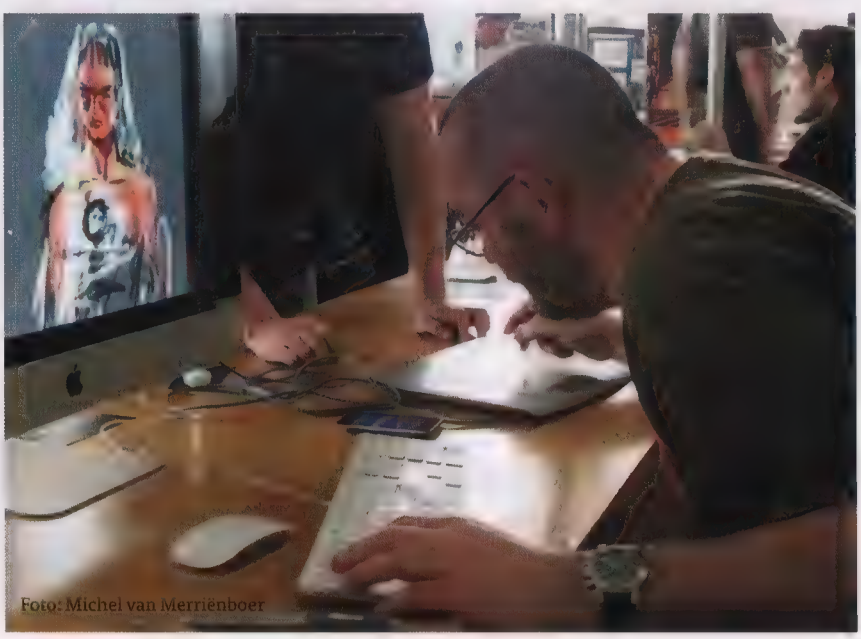

Foto: Michel van Merriënboer

Onder: Denis Bajram heeft zich gespecialiseerd in digitaal tekenen. Hij kijkt tijdens het maken van een tekening naar het scherm en niet naar zijn hand die de beweging maakt. Een moeilijke exercitie, maar hij heeft het zich aangeleerd.

Rechts: Zelfportret in de outfit van Bajrams favoriete personage Kalish.

Geheel rechts: Affiche voor een expositie in stripwinkel Brüsel met werk van Bajram en Mangin.

Onder: Schetsen van belangrijke personages uit de serie *Universal War One*.

van mening dat een beschaving niet kan bestaan zonder een ontstaansmythe. Daardoor komt hij op het idee om een Bijbel voor Kanaän te schrijven. Kanaän, de beschaving die hij opgericht heeft, loopt parallel aan de onze, zoals te zien is aan het eind van *UW1*. Als hij het in het begin over een God heeft, dan geeft hij daar een diepere betekenis aan. Dat staat in het laatste citaat van de Bijbel van Kanaän, onderaan de allerlaatste bladzijde van deel zes van *UW1*: 'De tijd die God is.' Voor Kalish is het de tijd die een diepere betekenis heeft, door het verleden en zijn ervaring.

Geeft hij de mensen geen valse hoop door een verhaal te verzinnen, wetende dat de mensen er naar zullen leven en dit als waarheid aannemen?
Kalish was een gelovige, maar wordt een overtuigd atheïst. Hij heeft 600 jaar de tijd gehad om een nieuw soort mensheid en beschaving te ontwikkelen om hen zo te behoeden voor dezelfde fouten waarmee de mens zichzelf thans vernietigt. Hij geeft niet dé oplossing, daarvan is hij zich wel bewust, maar wil dat het zolang mogelijk goed blijft gaan. Door het atheïsme wordt tenminste nog een beroep gedaan op het verstand van de mens. Met de strip *UW1* wil ik lezers tot nadenken stemmen. Het is geen valse hoop, we hebben zelf de les nog niet uit het verleden getrokken; nog steeds vinden er oorlogen plaats.

Atomen

Welke boodschap wil je met je saga meegeven?
Toen ik met *UW1* begon, zaten we midden in een periode van economische en technische euforie en het begin van het internet. Alles ging voor de wind, er was weinig werkloosheid, het kon niet op. In mijn hoofd wilde ik de mensen waarschuwen hoe gevaarlijk we bezig zijn voor onszelf. We verzinnen en maken dingen die ons einde kunnen betekenen. Als er eenmaal een catastrofe is, kunnen we deze niet meer stoppen. Mijn drijfveer om de serie te maken was om hiervoor te waarschuwen.
Het metafysische aspect in het verhaal is de filosofie van de ziel; van wat er verder nog is tussen hemel en aarde. Ik geloof weliswaar niet in God maar ik denk dat we de metafysica nodig hebben. Er bestaat in fysiek opzicht geen verschil tussen mensen; elk mens is uit dezelfde atomen opgebouwd. Maar de mens is meer dan atomen alleen, liefde is metafysisch, het geeft kleur aan de mens. De metafysica geeft ook conflicten. Kunnen en willen we leven zonder de complexiteit van wat bij een mens hoort? Nee, dat denk ik niet. Daarom gebruik ik een personage als Kalish om door te geven dat dit de bestaansredenen van de mens zijn.

Geloof je in je eigen leven ook in het metafysische, het bovenzinnelijk?
Ik ben op zich een aanhanger van de rationele leer van Descartes. Maar hij heeft ook niet een antwoord op alles. Neem bij voorbeeld de liefde: bestaat dat echt alleen maar door stofjes en chemische verbindingen die in de hersenen vrijkomen? Ik vind het toch meer iets magisch; het is wat we als mensen met elkaar gemeen hebben.

Waarom krijgt *Universal War* een tweede en zelfs derde cyclus?
Ik heb aanvankelijk achttien delen geschreven voor *UW1* aan de hand van drie kernideeën. Het

geraamte stond er dus al, maar uiteindelijk bleek het toch praktischer om er drie cycli van te maken.

Zou zeven delen in plaats van zes per cyclus niet meer voor de hand liggend zijn geweest? Het cijfer 7 is tenslotte een goddelijk getal net zoals 3. Want je maakt wel drie cycli.
Hahaha, nee, 7 telt niet, want God rust op de zevende dag! Ik ben god van mijn eigen universum!

Waarom wilde je de tweede cyclus in eerste instantie door iemand anders laten tekenen?
Ik had er eigenlijk na deel vier even genoeg van en bij deel zes wilde ik er echt mee stoppen. Ik moest toen even wat anders gaan doen, zoals *Drie Christussen*, dat ik met Valérie en medetekenaar Fabrice Neaud heb gemaakt in 2011. Ik heb in die periode gezocht naar een andere tekenaar. Ik had Jean-Michel Ponzio benaderd, omdat hij realistisch kan tekenen en een vriend van mij is. Toch bedacht ik me, vooral omdat ik het idee had dat het publiek het vanwege de stijlbreuk niet zou pikken. Je kunt ook niet de regisseur van *2001: A Space Odyssey* vragen om een *Star Wars*-film te maken.

Was het niet verleidelijk om een scenarist erbij te betrekken?
Dat heb ik nooit overwogen. Uitgeverij Delcourt wilde zelfs dat ik het hele verhaal overliet aan een scenarist; daarom ben ik er weggegaan. Bij stripuitgevers leeft nog steeds het idee dat het beter is om voor een goed verhaal een scenarist én een tekenaar te hebben. Voor mij is het eerder een wonder dat er twee mensen zijn die het over één verhaal eens kunnen worden. Ik heb me juist het tekenen aangeleerd omdat ik verhalen wilde vertellen.

Creatieve proces

Maar *Cryozone* heb je in de tweede helft van de jaren 1990 getekend op scenario van Thierry Cailleteau. Lag het dan niet voor de hand dat hij je met UW1 zou helpen?
Cailleteau is een goede scenarist en hij benaderde me om Cryozone samen te maken. Vooraf spraken we af dat het om twee albums zou gaan. Voor mij was het een binnenkomer in de stripwereld om te bewijzen dat ik kon tekenen. Bij geen enkele uitgever kreeg ik in die tijd een voet tussen de deur. Na Cryozone wilde ik op eigen benen staan. Bij uitgeverij Soleil kon ik ten slotte op mijn eigen voorwaarden aan UW1 beginnen: het zelf uitwerken van mijn synopsis.

Het album *Drie Christussen* heb je met je vrouw gemaakt. Wie van jullie kwam op het idee voor de opzet van drie verhalen?
Eigenlijk allebei. We hadden in de bioscoop *The*

Boven: Omslag voor deel dertien van de serie *Prométhée* van scenarist Christophe Bec.

Boven: De twee delen *Cryozone* op scenario van Thierry Cailleteau.

Links: Denis Bajram tekende een deel uit het door zijn vrouw geschreven drieluik *Spiegelingen*.

Da Vinci Code gezien. We merkten dat veel mensen zulke boeken en films voor waar aannemen. We wilden vervolgens een album uitbrengen dat tot nadenken stemt. Dus kwamen we met het idee om van één verhaal meerdere versies te maken; dat het eigenlijk niet uitmaakt wat je vertelt, omdat het toch wel wordt geloofd. Ik ken de Bijbel door en door, dus ik heb mijn kennis ingebracht. Valérie heeft er vervolgens met al die verschillende invalshoeken een lopend verhaal van gemaakt.

Hoe is het om met je vrouw te werken?
We houden allebei van het creatieve proces en kunnen dat goed met elkaar bespreken. Bij Soleil hebben we *Quadrant Solaire* opgericht, een label voor strips die een groot publiek wil bedienen, zoals met *UW1*. Ik werkte al eerder met mensen samen, onder andere in een studio in Angoulême en later in een atelier in Parijs met mijn studiegenoot Mathieu Lauffray. Daar sloten zich ook Patrick Pion en Alex Alice bij aan. Tot ik rond 2000 besloot om met Valérie een paar jaar in Brussel te gaan wonen.

Is sciencefiction een genre dat moeilijk te verkopen is in de stripwereld?
Ja, de meeste uitgevers zijn huiverig om sciencefiction uit te geven omdat ze denken dat er geen groot publiek voor is. Jammer, want Hollywoodfilms tonen het tegendeel aan. In de filmgeschiedenis kent iedere generatie wel zijn sciencefictionmegasucces, zoals *Star Wars*, *Star Trek* en *Avatar*.

Waarom maak je geen thriller die in de hedendaagse tijd speelt?
Dat sluit ik zeker niet uit. Ik heb zelfs al een keer voor een vriend een detective geschreven waarin het draait om wiskundige modellen en een sekte. Alleen, ik weet niet wanneer hij tijd heeft om eraan te beginnen. En ik heb begin 2000 al eens een scenario geschreven over de mensheid in New York na een nucleaire ramp waarbij iedereen er net zo slecht aan toe is als in de middeleeuwen. Tekenaar is Lionel Chouin. Valérie heeft het tweede deel geschreven. (Het eerste deel is verschenen bij uitgeverij Arboris: *Stille getuigen 1: Het verwoestende vuur*. Het tweede deel *Océan sans eau* uit 2003 werd nooit vertaald. MvM).

Er schijnt sprake te zijn van een verfilming van *Universal War*?
Ja, de eerste cyclus is uiteindelijk door uMedia gekocht. Ik heb het eerst tegengehouden, want ik vond het niet interessant genoeg. Maar de producers weten wat ze willen, bovendien gaan er miljoenen in het project om, dus het zal vast een succes worden!

michel.van.merriënboer@stripschrift.nl

Onder: Bajram maakte met zijn vrouw Valérie en medetekenaar Fabrice Neaud een strip over 'drie Christussen'.

Uit het schetsboek van...

Denis Bajram

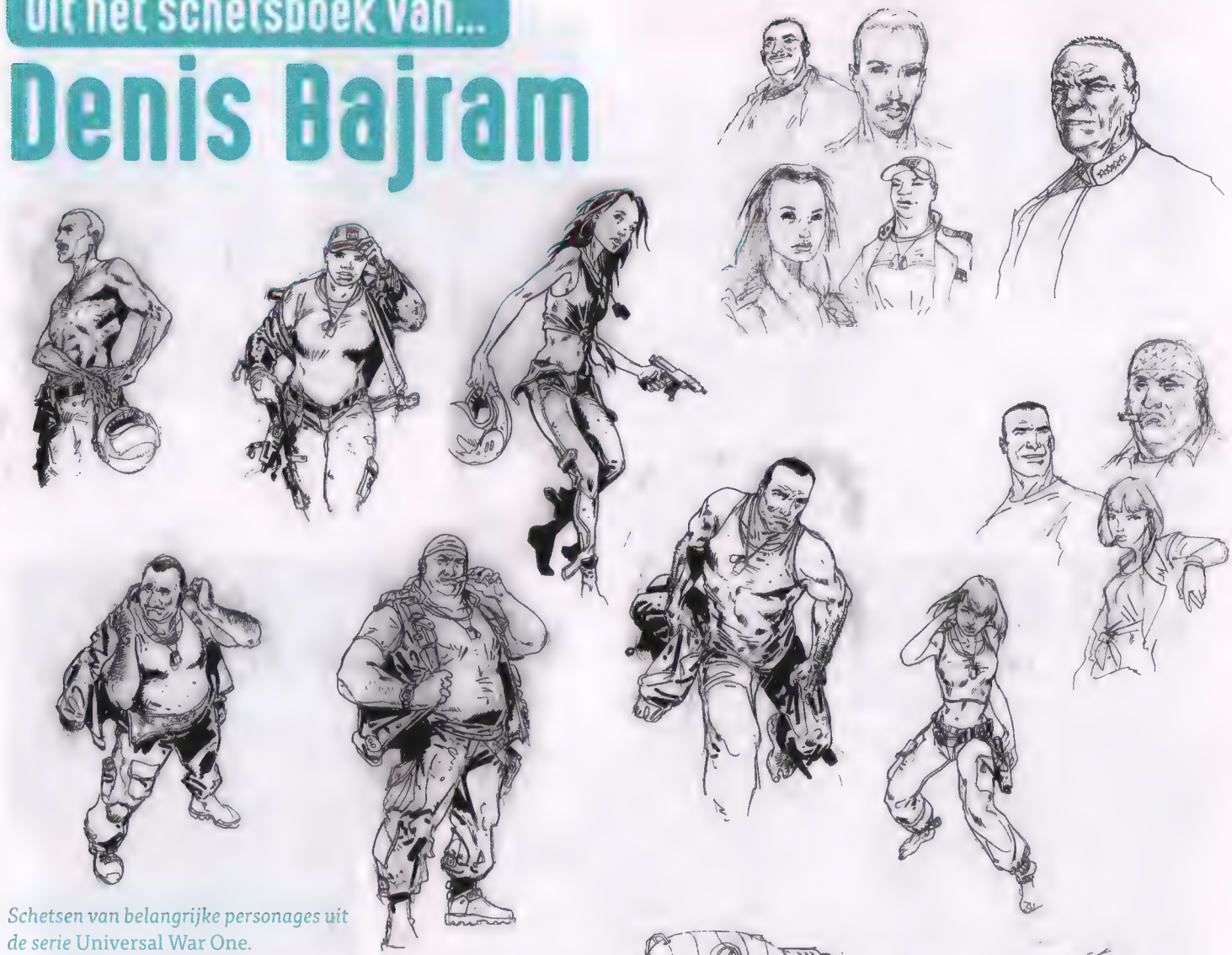

Schetsen van belangrijke personages uit de serie Universal War One.

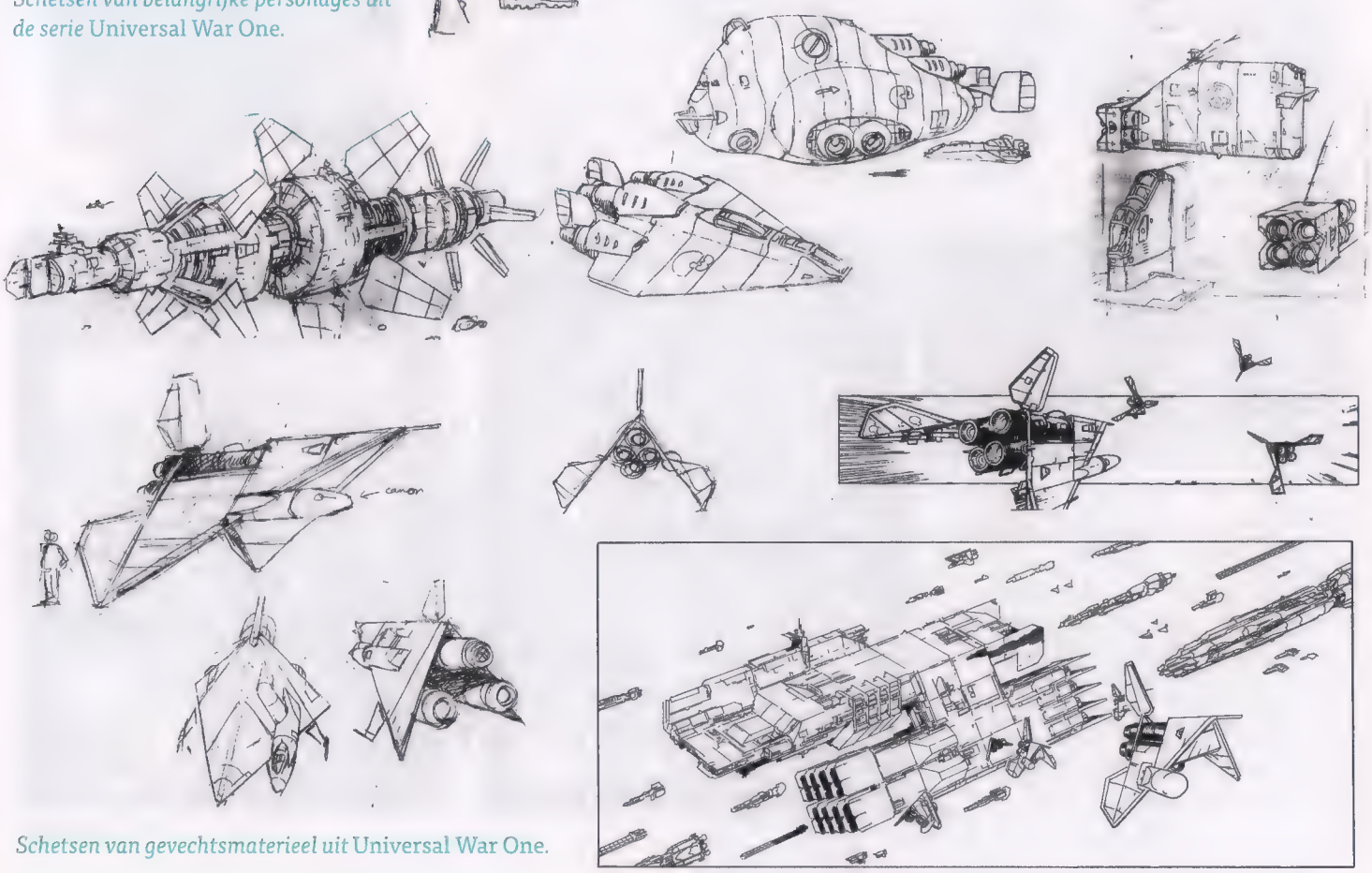

Schetsen van gevechtsmaterieel uit Universal War One.

Van ruwe schets naar uiteindelijk geïnkt resultaat op de computer: pagina twee van deel vijf van Universal War One.

Het voordeel van digitaal tekenen is dat je uit verschillende achtergronden kunt kiezen.

Bajram kondigt zelf Universal War Two *aan met daarbij twee geschetste pagina's uit het eerste album van de tweede cyclus.*

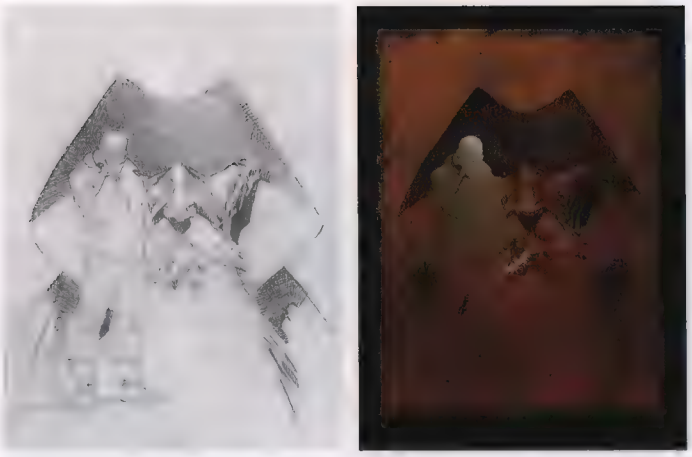

Schets en eindresultaat voor een ex-libris van Universal War One *voor stripwinkel Boulevard des Bulles, 2000.*

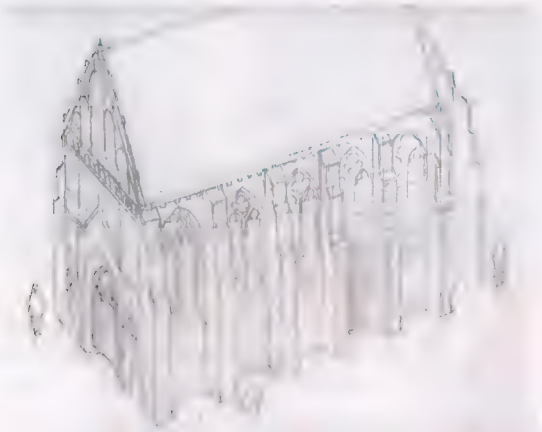

Studies voor het album Drie Christussen, *uitgegeven door Daedalus in 2011.*

Lieve lezers...

Illustratie Frits Jonker

Ik heb twee dingen te zeiken over Stripdagen Haarlem. Ten eerste vind ik de beslissing onbegrijpelijk om het feest tien dagen te laten duren in plaats van een lang weekend. De meeste mensen wonen niet in Haarlem en moeten er dus helemaal naartoe, vanuit Groningen, Limburg of misschien zelfs wel België. Moeten die nu van alles missen omdat ze er alleen het eerste of tweede weekend kunnen zijn? En wie houdt dat vol, een stripfeest van tien dagen?

Een goed stripfeest duurt hoogstens drie dagen, met een goed, vol programma waaruit je kunt kiezen en een strakke organisatie. Op de derde dag moet je zeggen: 'Hè, is het alweer afgelopen?' en niet: 'Hoeveel dagen moeten we nog?' Kom nou, het North Sea Jazz duurt ook maar drie dagen, en dat trekt écht veel publiek. Nederlanders houden niet eens van strips!

Ten tweede kon ik me bij de bestudering van het programma niet onttrekken aan de indruk dat dezelfde kliek als altijd weer ruim aan bod komt, wat tot daar aan toe is, maar dat er dus ook weer mensen nadrukkelijk buiten de deur zijn gehouden.

Ik heb het over de kliek rond de voormalige stripintendant Gert Jan Pos, inderdaad, die zich nu rond artistiek directeur van Stripdagen Haarlem Tonio van Vugt lijkt te hebben verzameld. En als undergroundstrips één van de belangrijkste thema's vormen, wat natuurlijk totaal gerechtvaardigd is met het verscheiden van Peter Pontiac, is het raar om totaal niks met uitgeverij Xtra te doen.

Ik heb het daarover gehad met Esther Gasseling en Ger van Wulften van Xtra en die zijn inderdaad goede vrienden van me, vermeld ik er voor de eerlijkheid bij. Niet alleen is Xtra de enige echte undergrounduitgever in Nederland, als je althans underground definieert als tegendraads en non-conformistisch, Van Wulften is één van de sleutelfiguren van de undergroundscene in Nederland. In Van Wulftens blad *Gummi* begon Pontiac, die toen vooral aan de weg timmerde als popillustrator voor bladen als *Muziek Express*, aan zijn carrière als undergroundgod, met zijn verhaal *The Amsterdam Connection* uit 1971 waarin Van Wulften nota bene figureert.

Maar Van Wulften is niet de makkelijkste figuur in de Nederlandse stripwereld (al heb ik meer met hem gelachen dan met Pos, dat wel), heeft veel vijanden en dus is hij blijkbaar naar goed Sovjetgebruik weggepoetst uit de analen van de vaderlandse stripgeschiedenis.

Dat je dan ook de belangrijkste Nederlandse undergroundtekenaar van dit moment, Fred de Heij, totaal negeert omdat hij zijn meeste (en beste) werk bij Xtra publiceert, is een blunder en een schande, en vooral erg jammer, want je onthoudt het stripminnende publiek, dat part noch deel heeft aan je persoonlijke hang-ups en je kinnesinne en weerzin, een essentieel en vitaal onderdeel van de Nederlandse strip. *Shame on you.*

peter.breedveld@stripschrift.nl

TRAILER
INTERIOR · 28 MAR 2012
FIGURE OUT VID-COM. DOES IT MOVE ABOUT ON TRACKS? DOES IT DESCEND LIKE A PERISCOPE?
GARAGE DOORWAY SHOULD BE MORE BURLY. AIRLOCK. CARGO BAY.
MORE CLUTTER ON KITCHEN COUNTER.
BEDROOM DOOR SHOULD PROBABLY BE OPEN TO THE FLOOR (not sub-marine style)

Craig Thompson

Tekenaar van de werkende klasse

Erik van der Hoeven

Craig Thompson (Marathon, Wisconsin, VS, 1975) tekende zijn jeugd in ***Dekens van sneeuw***, de striproman waarmee hij in 2004 wereldwijd bewondering oogstte. ***Ruimtekruimels***, zijn nieuwe boek is het resultaat van een midlifecrisis. En het boek dat hij als kind had willen lezen.

Foto: Erik van der Hoeven

Craig Thompson groeide op in een streng gelovig arbeidersgezin. Zijn vader was loodgieter, zijn moeder huisvrouw en verzorgster van gehandicapten. God kwam in dit evangelisch gezin op de eerste plaats. De Bijbel was het boek in huis. Literatuur en kunst waren werk van Satan. Dat kregen de kinderen niet in handen.

Zijn eerste stripjes zag Thompson in de krant. 'Mijn favoriet was *Bloom County* van Berkeley Breathed. Van de grappen begreep ik maar dertig procent, voor de rest van de humor was ik te jong of het was te politiek. Ook van *Peanuts* met Charlie Brown en later *Casper en Hobbes* van Bill Watterson ging veel boven mijn pet.' Zijn ouders keurden de boeken. Comics ontsnapten aan hun aandacht. Dat was iets voor kinderen, dat vonden ze kennelijk niet belangrijk. Thompson verslond het tijdschrift Mad en vooral het werk van Sergio Aragonés met *Groo the Wanderer*, een parodie op *Conan*. 'Alle hoekjes van zijn strips vult hij met details en 'Easter eggs'. Als kind verdwaalde ik echt in zijn tekeningen.'

Na zijn jeugd op het Amerikaanse platteland, die Thompson magnifiek schetste in *Dekens van sneeuw*, trok hij naar de stad. In Wausau, een stadje met ruim dertigduizend inwoners in Wisconsin vond hij een baantje als chauffeur bij de plaatselijke krant. Later ging hij daar aan de slag als

graficus. De krant zocht iemand voor de opmaak en ze vroegen Thompson, van wie ze wisten dat hij veel tekende. 'Ik was de eerste graficus zonder vakopleiding bij die krant.' Hij werkte er een jaar.

'Het was eenvoudig grafisch werk, maar ik leerde de opmaakprogramma's kennen. Het was 'cool' omdat je bij de *Wausau Daily Herald* dagelijks een deadline had.' De krant betrok veel nieuws van persbureaus. Eigen verslaggevers verzorgden het lokale nieuws. Het viel hem op dat de krant een sociale structuur was met strikte scheidingen tussen de afdelingen. 'Bovenaan stonden de verslaggevers, dan de redacteuren, daarna de grafici en onderaan de drukkers. De verslaggevers hadden de meeste pretenties, zij hadden ook de macht. Een journalist sprak nooit met een drukker.'

Van het strenge christendom heeft de stripauteur allang afscheid genomen. Op zijn arbeidersafkomst blijft hij trots. 'Veel cartoonisten die ik ontmoet komen uit de middenklasse. Tekenen is voor hen een vorm van protest tegen hun milieu. Voor mij als arbeiderskind was tekenen de manier om in contact te komen met literatuur en kunst.'

Midlifecrisis

Tekenen is een ambacht dat hij zichzelf heeft geleerd. Hij zat één semester op de kunstacademie. 'Meer kon ik als arbeiderskind niet betalen.' De ongelijke toegang tot goed onderwijs tussen rijk en arm is volgens hem één van de grote problemen van Amerika. 'In de arme stadswijken waar veel zwarte kinderen opgroeien staan geen goede scholen. In dorpjes op het platteland heb je hetzelfde probleem. Alleen rijkere kinderen krijgen meestal een degelijke opleiding met een niveau van het onderwijs dat kinderen in West-Europa krijgen.'

In 1999 verscheen *Goodbye, Chunky Rice*, zijn eerste stripboek, van ruim 100 pagina's. Een vriend financierde het album over de vriendschap tussen een schildpad die de wijde wereld intrekt en een muis die achterblijft. Het werd in 2000 bekroond met de Harvey Award, voor het beste talent. Thompson tekende een tijd kleine comics, zoals de *Bible Doodles*, maar brak door met *Dekens van sneeuw* in 2003.

Hij heeft nu drie grote stripromans gemaakt. *Dekens van sneeuw* ging over zijn 'coming-of-age' op het platteland van Wisconsin. *Habibi* (2011), dat kritischer werd ontvangen, verhaalde over kindslaven in een fictief Midden-Oostenland. En nu komt hij met een ruimteavontuur voor kinderen. Sneeuw, woestijn en nu ruimte. Wat kunnen we nog meer verwachten? 'Na het succes van *Dekens van sneeuw* was ik bang dat mijn eerste boek ook direct mijn hoogtepunt zou worden. Ik wilde ook niet 'die autobiografische schrijver' worden. Daarom koos ik bij *Habibi* bewust voor fictie en een 1001-nachtscenario dat ver af staat van mijn eigen leven. Niemand zou vragen of dat boek autobiografisch was.'

'Toen ik veertig werd raakte ik in een midlifecrisis. Ik ging me levensvragen stellen, nadenken of ik wilde blijven tekenen en wat ik met de rest van mijn leven wilde doen. Ik besloot door te gaan met tekenen en tot het maken van het boek waarmee ik als jongetje had willen wegdromen. Je kindertijd begint als je een jaar of negen bent, nog geen tiener maar wel op een leeftijd waarop je bewust bent van je omgeving. Negen is een magische leeftijd. Je weet dan in welk gezin je opgroeit en in welke maatschappelijke omgeving. Tegelijkertijd ben je nog echt kind, geen tiener of adolescent. Ook in mijn andere boeken, *Dekens van sneeuw* en *Habibi* begint het verhaal als de hoofdpersoon negen is.'

Drollenvanger

Walvissen vormen de grote bedreiging voor het leefmilieu in *Ruimtekruimels*. Ze vreten alles op wat ze tegenkomen. Ook het buurtschooltje van Violet. Hun uitwerpselen worden verzameld en bewerkt om te gebruiken als energiebron. Gar, de vader van Violet is zo'n kruimeljager/drollenvanger. De originele titel van het boek is *Space Dumplins*. Dumplins heeft uitwerpsel als tweede betekenis. Die dubbelzinnigheid gaat verloren in de Nederlandse vertaling. De Franse titel *Space boulettes* behoudt het taalgrapje.

Boven en onder: Opzetjes voor een pagina uit *Ruimtekruimels*.

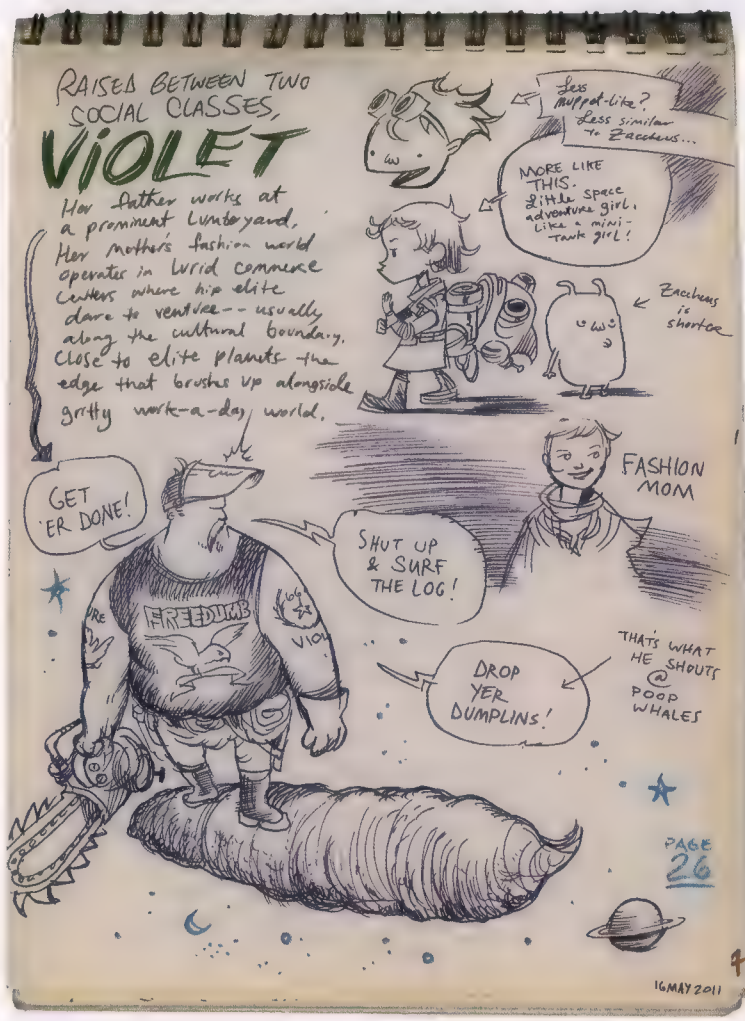
RAISED BETWEEN TWO SOCIAL CLASSES,
VIOLET
Her father works at a prominent Lumberyard. Her mother's fashion world operates in world commerce centers where hip elite dare to venture -- usually along the cultural boundary. Close to elite planets the edge that brushes up alongside gritty work-a-day world.
Less muppet-like? Less similar to Zaccheus...
MORE LIKE THIS. Little space adventure girl, like a mini-tank girl!
Zaccheus is shorter
FASHION MOM
GET 'ER DONE!
SHUT UP & SURF THE LOG!
DROP YER DUMPLINS!
THAT'S WHAT HE SHOUTS @ POOP WHALES
FREEDUMB
PAGE 26
16MAY2011

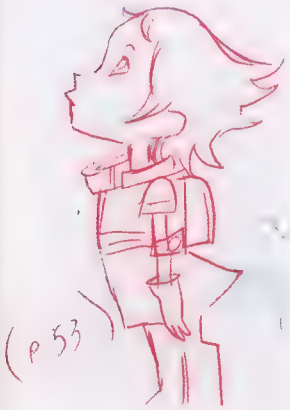

Boven: Schetsen voor personages uit *Ruimtekruimels*.

Onder: Opzetjes voor fragmenten uit het verhaal.

De ruimteschepen die Thompson tekent zijn geen verantwoorde constructies maar krakkemikkige bouwsels: combinaties van onderzeeërs, sleepboten, vrachtschepen en landbouwwerktuigen. 'Mijn ruimteschepen zijn 'working class vehicles'; ze lekken olie en er komen rookwolkjes uit . Er zitten stukjes van combines, tractors en Amerikaanse en Russische ruimtecapsules in.'

Het avontuur draait om kinderen en hun gezinnen. De ruimtewalvissen vormen het decor. De personages zijn het soort mensen met wie de auteur opgroeide: vrachtwagenchauffeurs, boeren, timmerlieden, schoonmakers. Van de één gebruikte Thompson de naam, van de ander het beroep of het uiterlijk. 'Gar werkt in de afvalverwerking. Dat deed mijn vader, een loodgieter, ook.' Gar was in zijn jeugd een 'roughneck', geen misdadiger, maar een arbeiderskind dat de regels wel eens overtrad. Heel gebruikelijk in die arbeiderskringen, volgens Thompson. Veel van zijn jeugdvrienden zaten een tijdje en soms wat langer in de gevangenis.

Violet en haar ouders wonen in een soort ruimtewoonwagenkamp. Trailerparken zijn een typisch Amerikaans verschijnsel. In de streek in Oregon waar hij opgroeide staan veel van die kampjes. Het zijn kleine, een beetje anarchistische gemeenschappen, vaak vlak bij de oceaan. Het is een goedkope woonvorm. Zijn grootouders en veel van de kinderen, waarmee hij opgroeide, woonden in zulke trailerparken. En zijn zus woonde een paar jaar in zo'n trailer.

Fantasie en aanklacht

'*Ruimtekruimels* is een boek voor iedereen. Het is zowel een spannend verhaal voor kinderen als een aanklacht tegen de grote energiemaatschappijen. Kinderen begrijpen niet alles, maar houden er juist van dat je ze uitdaagt, iets meer van ze vraagt.' Ze lezen strips heel intens, ontdekte hij tijdens zijn signeertoer in de Verenigde Staten, toen er een speciale sessie was waar alleen kinderen vragen mochten stellen. Kinderen onthouden hele stukken van boeken en films en branden die herinneringen in hun geheugen.

Ruimtepoep is een metafoor voor de wereldwijde energiewinning. Alle brandstofproductie zorgt voor afval. Dat geldt voor de winning van fossiele grondstoffen als gas, olie en steenkool. Dat is zo bij offshoreboringen in zee, kraken van de bodem voor schaliegas en nu bij het afgraven van teerzand in Canada. Zelfs aan zonne-energie en windproductie zit een donker kantje.

Volwassenen zullen de vergelijking met de energieconcerns eerder opmerken, maar een kind zal het ook niet ontgaan. De Freudiaanse grapjes, verwijzingen naar songs van The Doors en de loopjes die ik met de techniek neem, gaan over de hoofden van kinderen heen. *Ruimtekruimels* refereert aan *Moby Dick*. Veel mensen vinden dat het verhaal over kapitein Ahab en zijn jacht op de walvis veel korter had gekund. Voor mij zit in die wijdlopigheid juist het waardevolle van dat boek van Herbert Melville. Ik vind meanderen belangrijk, zowel bij het creëren als bij het lezen.'

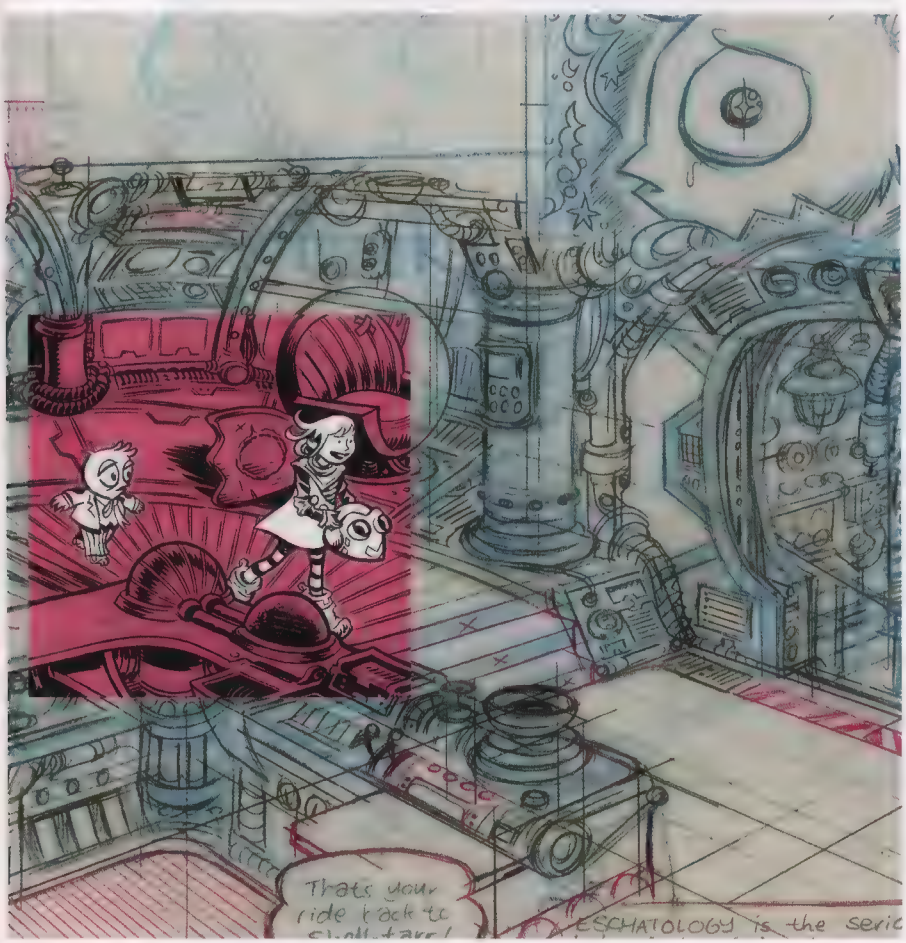

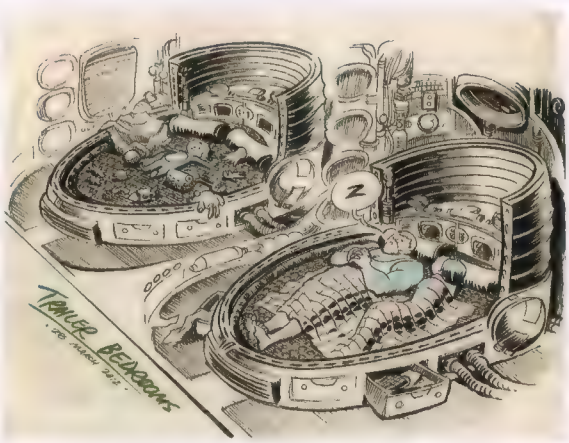

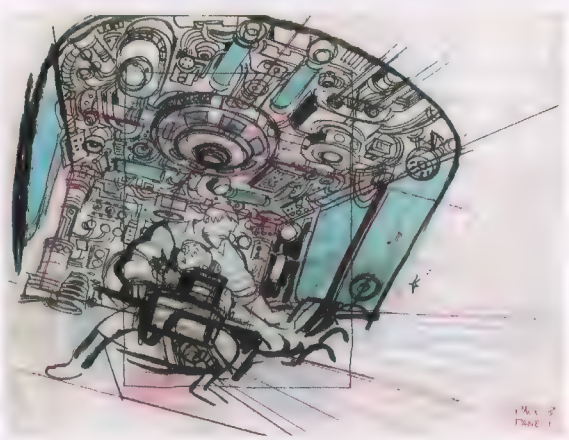

Postzegelalbum

Je bent iemand van lange adem en dikke boeken. Hoe pak je zo'n project aan? Is er een vast procedé en kun je daar iets over vertellen? 'Eerst maak ik het hele verhaal op postzegelformaat. *Dekens van sneeuw* kostte vier jaar productietijd. En aan *Habibi* werkte ik in totaal zes jaar, twee jaar aan het verhaal en vier jaar aan de tekeningen. Het maken van *Ruimtekruimels* ging snel en was leuk om te doen. De eerste versie was al na een maand klaar. Het half jaar daarna schaafde ik daaraan en werkte ik de concepten uit. Het eigenlijke tekenen duurde ruim twee jaar.'

Tot nu toe maakte je boeken in zwart/wit. *Ruimtekruimels* is geheel in kleur. Was je uitgekeken op zwart/wit? 'Mijn Amerikaanse uitgever geeft alleen boeken in kleur uit. In mijn zwart/witwerk gebruik ik grote zwarte vlakken of flarden grijs. Met kleur werken vraagt om een andere aanpak, hoe je dat doet moest ik nog leren.'

Ruimtekruimels was zijn eerste coproductie. Hij scande de zwart/wittekeningen en maakte aantekeningen zodat inkleurder Dave Stewart wist welke kleuren hij wilde hebben. Dat kostte een uur of twee per pagina. Ze bespraken het resultaat en vaak vroeg hij Stewart nog dingen te veranderen. Het was een proces dat veel tijd opslorpte. Maar als hij alles zelf had moeten inkleuren had dat wel een jaar meer gekost, schat hij. 'Bovendien is Dave Stewart een betere inkleurder.'

Het liefst had Thompson twee versies gemaakt: één album in zwart/wit en eentje in kleur. Hij hoopt dat één van zijn Europese uitgevers nog eens een zwart/witversie maakt. Het boek verschijnt in vele vertalingen. De Italiaanse editie heeft honderd pagina's met schetsen, de Franse uitgave 36 extra bladzijden.

Animatie

Craig Thompson woont sinds een jaar in Los Angeles, omdat zijn vrouw, die ook in de stripwereld werkt, daar een baan als redacteur kreeg. Hij zit nu dicht bij de grote animatiestudio's Dreamworks en Disney. Handig, want hij voelt er wel voor om *Ruimtekruimels* eens te 'pitchen' bij één van die bedrijven. Concrete plannen iets met animatie te doen zijn er nog niet. Tijdens zijn drie maanden durende promotietour door de Verenigede Staten maakte hij al een 'outline' voor een vervolg op *Ruimtekruimels*. Maar of dat ook een boek wordt, weet hij nog niet.

Hij zit vol met plannen, maar komt tijd tekort die uit te voeren. Met Edmond Baudoin tekent hij aan een reisboek. Ze reizen samen en maken tekeningen. Praten met elkaar doen ze nauwelijks. Baudoin spreekt geen woord Engels en het Frans van Thompson is nogal basaal. 'Baudoin is tien jaar ouder dan mijn vader, maar heel energiek. Naast hem lijk ik oud.' Ze ontmoetten elkaar in 2004, tijdens Stripdagen Haarlem.

Na al die lange boeken vindt Thompson het tijd voor iets dat sneller af is. Een webcomic, een comic van een pagina of 20 of een Europees album van 48 pagina's. Misschien komt er zelfs een non-fictieboek. Dat zou dan een essay over China worden. Knopen heeft hij nog niet doorgehakt. Na afloop van zijn Europese promotour ging hij half april terug naar Los Angeles om eindelijk zijn atelier in te richten en de laatste verhuisdozen uit te pakken.

Boven: Recent zelfportret.

erik.van.der.hoeven@stripschrift.nl

Ruimtekruimels

Thompson
Casterman 2016
ISBN 978-90-303-7156-4
Prijs € 18,95
320 pagina's
Kleur (sk)

Space Craig

Ruimtekruimels heet het nieuwe boek van de Amerikaanse auteur **Craig Thompson**. Het avontuur speelt in de verre toekomst, waarin de elite woont in luxe ruimtestations en het werkende volk in armetierige ruimtewoonwagens. Drie kinderen van een jaar of negen – Violet, Zacchaeus en Elliot – gaan op reis om hun vaders te zoeken en redden en passant de wereld. Violet is een moedig meisje, Zacch, een impulsief ruftend worstje en Elliot, een kip en nerdje met een dromenboek. Craig Thompson fabuleert er vrolijk op los en verrast met fantastische ruimtetuigen, taalgrapjes en Bijbelse parabels. Zoals in al zijn boeken is er een ernstige ondertoon. *Ruimtekruimels* is ook een sprookje over de wereldvernietigende zoektocht naar energie en de groeiende tegenstelling tussen elites en werkvolk. Het ruim driehonderd pagina's tellende verhaal – een dun boekje voor Thompsons doen – barst van de actie. Met een aan de vuilnisbelt ontsnapte ruimtetrike – een soort helikopter – reizen de drie helden langs de walvisdiarree naar de zuremelkweg. Daar werken genetisch geëvalueerde hanen in een militair lab aan een definitieve oplossing van het energieprobleem.

Craig Thompson brak in 2004 door met *Dekens van sneeuw*, een autobiografisch levensverhaal. Daarna volgde *Habibi*, een 1001-nachtfantasie over kindslaven. Dit is Thompsons eerste boek in kleur. **Dave Stewart**, bekroond inkleurder van comics, zorgde voor de spetterende kleuren. EvdH

Foto: Ingrid Vilders

Hanco Kolk speelt met tijd

Jan Booister

Tijd speelt de hoofdrol in ***De man van nu***, het nieuwe album van **Hanco Kolk**. Sinds 4 mei ligt het werk, waarvoor vijftien jaar geleden het eerste idee opborrelde, in de winkels. Zijn Belgische vriend **Kim Duchateau** tekende mee. 'Tijd fascineert me.'

Foto: Nick van Ormondt

Sag Harbor, Long Island. Sylvia Calvijn laat zich in een taxi vervoeren. Als ze bij haar hotel uitstapt, blijkt dat ze rolstoelgebruiker is. We leven in onze tijd, althans, dat mogen we aannemen. Tot ene Rafael Falstaff, in fletse kleuren, in een andere stijl getekend, haar hotelkamer binnenstapt. Dan gaat de strip verder in de tijd van dat personage. (En er is de verteller die in een derde tijdsfase bezig is. Alle drie met een eigen lettertype, om het lezen te vergemakkelijken.)

Voor de één gaat de tijd razendsnel. Voor de ander staat hij bijna stil. Een paar seconden in het leven van Sylvia zijn maanden voor Rafael. En dan ontrolt zich het verhaal.

Hebben we hier te maken met een ode aan *Dead Man Walking*, dolende geesten, parapsychologie?

Hanco Kolk: 'Nee, daar heb ik niet zo veel mee. Maar tijd fascineert me. En de relativiteit ervan. De paradox. Wat wij een minuut noemen, is in een andere situatie heel anders. Een boom, om maar wat te noemen, leeft veel langer dan wij.'

We spreken hem in het Doelencafe in Rotterdam, om de hoek van zijn appartement. Hij kwam aanlopen met een exemplaar van het 144 pagina's tellende boek. Het is gisteren van de drukker gekomen. Hoe dat voelt? 'Het moet nog bezinken.'

Kolk, geboren in Den Helder, woonde in zijn prille jeugd enkele jaren in de Maasstad. En keerde er vier jaar geleden terug. Vanwege één van zijn

zonen, maar al snel was het een prettige bijkomstigheid dat hij vlakbij het Centraal Station woonde en in een mum van tijd – wat is tijd? – in Parijs kon zijn, waar zijn geliefde woont. Die nu, overigens, weer een tijdje in Londen werkt. En vanuit Rotterdam daar naar toe reizen is ook geen groot probleem. Het is tegenwoordig geen straf in Rotterdam te wonen.

Tweede tekenaar

Heeft die liefde ook een rol gespeeld in de realisering van *De man van nu*? Kolk, eventjes glimlachend: 'Nou, ik heb wel situaties aan haar voorgelegd. En ik had wel wat aan haar opmerkingen, ja. Maar ook met anderen heb ik overlegd. Met Peter de Wit natuurlijk. En met Esmé Lammers, regisseuse. Die laatste haalde alle gaten er zo uit.'

Inspiratie dan in de liefde? Dat valt ook mee. Want zo'n vijftien jaar geleden kwam de eerste flits, het begin van een idee voor dit verhaal. En de huidige relatie is nog maar een paar jaar oud. Kolk: 'Toen schreef ik de eerste ideeën ervoor op. Dat gaat wel vaker zo. En dan rijgt het ene zich aan het andere. Ik had toen nog maar iets korts, een pagina of drie. Dat heb ik achter me aan gesleept. De vraag was: hoe ga ik dit tekenen? Want het zijn meerdere realiteiten.'

Vijf jaar geleden kwam de oplossing. 'Toen bedacht ik: ik ga het uitwerken met een tweede tekenaar. En die tweede werd Kim Duchateau. Ik kende hem al. Het is een klein wereldje, de stripwereld. Zijn stijl lijkt helemaal niet op de mijne. En dat moest ook. Overigens heb ik hem in die vijf jaar nauwelijks gezien. Veel ging via internet.'

Het idee, hoe dat ontstaat? Het was een flits. 'Opeens heb je iets. En dat leg je, zeg maar, in de week. Tijdens het tekenen heb ik ook gaten in het verhaal gehad. Ik had 40 pagina's geschreven toen ik begon met tekenen, en de grote lijn zat in mijn hoofd. Na zo'n honderd pagina's kwam ik er achter dat ik grote problemen had, want ik schreef toen 'na vele avonturen'. Maar welke dan? Vervolgens zijn er twintig pagina's uit gegaan. Het is een flinke ontdekkingsreis geweest, ja.'

Schwung

Kan je Hanco Kolk de tekenaar van 'de lange lijn' noemen? In ieder geval van de elegante lijn. Zoals Al Hirschfeld tekende. Kolk: 'Zo wil ik ook stileren. Met zo weinig mogelijk lijnen zoveel mogelijk schwung geven. Heb ik altijd geprobeerd, van cartoons tot realistische strips. Ik probeer inderdaad zoveel mogelijk weg te laten. Het is ook fascinerend om te zien dat een lijn een heel ander effect heeft als je die tweetiende centimeter opschuift. Heel vaak laat ik mijn hand ook gewoon dansen en schakel ik mijn hoofd uit. En dan staat het er al in de verlangde vorm. Dan is het een kwestie van uitwerken met het penseel. Dat duurt even, maar de lijn stond er in twee seconden.'

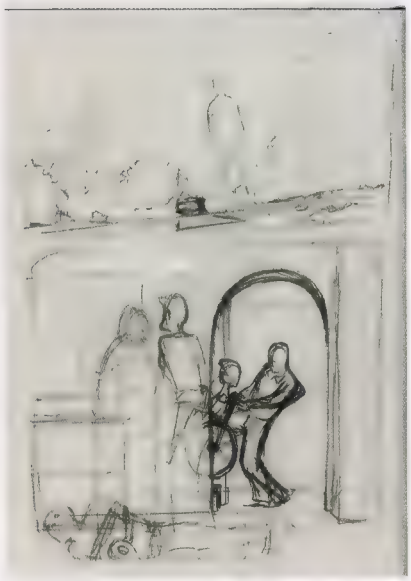

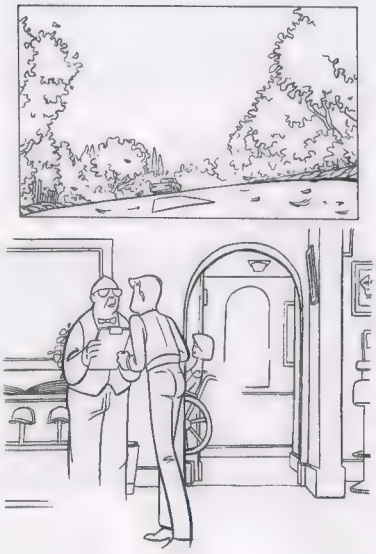

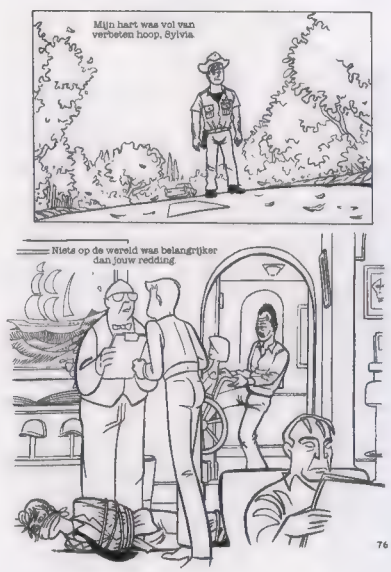

Boven: Hanco Kolk moest tijdens het tekenen in twee tijdsdimensies denken.

De locaties in *De man van nu* bestaan echt. Sag Harbor is een bestaand dorp op Long Island. 'Daar ben ik ook begonnen met schrijven. Het is ook een liefdesverklaring aan Amerika. En ik kom er zelf in voor, en mijn vrouw en kinderen ook.'

Of er een boodschap in zit? 'Daar kwam ik halverwege achter. Ook toen heb ik het verhaal veranderd. Het was allemaal te triest. Ik wilde het iets positiever, bij voorbeeld over hoe mooi een moment kan zijn. Ja, je ontdekt dat je ouder wordt, dat je moet opschieten. En dat je je tijd niet meer gaat besteden aan middelmatig werken. Want dat gaat af van je resterende tijd.'

En wat de les is? Blijf af van de tijd! Zo blijkt uit de ontknoping. Is er ook een les 2? Voor de liefde heb je alles over. Zelfs met regelmaat reizen naar Parijs en Londen.

Complimenten. ook voor het inkleurwerk van Marloes Dekkers. Ze tilt het album naar wéér een iets hoger niveau.

jan.booister@stripschrift.nl

Er ligt een

nieuw stripblad in de

winkelschappen:

de STRIPGLOSSY!

Viermaal per jaar maar

liefst 130 pagina's met

exclusieve fotoreportages,

interviews en veel,

heel veel strips van

tekenaars en schrijvers

uit binnen- en buitenland.

Abonneer je nu via

www.stripglossy.nl

Illustratie © Gerben Valkema

Ik teken een strip!

Voormalig journalist **Jan Booister** *(Het Vrije Volk, Rotterdams Dagblad)* besloot een oude droom te verwezenlijken. Hij ging een stripalbum tekenen. 'Jeutje, wat is dat veel werk! Maar ook: 'Wat is het leuk!' Deel 1 van een queeste.

Elke week naar de voetbalkantine kost ook veel geld

Operazanger wilde ik worden. Toen ik jong was, en onbedorven, Of striptekenaar. Maar ja, voor het eerste had ik het talent niet, en van het tweede kon ik geen gezin onderhouden. Dus wat doe je als je niets kan? Dan word je journalist (en als je helemaal niets kan, word je sportjournalist, zeggen ze). Ik werd journalist.

Toch bleef het altijd kriebelen, dus ben ik nu, 68 jaar jong, een strip gaan tekenen. Een compleet album. Eindelijk.

Ik wilde dat altijd al, maar het bleef in mijn jonge jaren beperkt tot natekenen. Uit *Asterix, Lucky Luke, Robbedoes en Kwabbernoot.* Maar ook uit *Mad* tekende ik na. En ik kocht alles van Robert Crumb, Richard Corben, Wallace Wood. En probeerde dat ook.

Een opleiding had ik niet. Het was allemaal zelf ontdekken, bestuderen, uitproberen. Met het enthousiasme van een echte stripliefhebber. Puur en eerlijk. Ik was jong.

Ik trouwde en daarna lag het tekenen heel lang stil. Tot ik vader werd en in plaats van een geboortekaartje een stripboekje tekende op A4-formaat, dat op A5 werd gedrukt, van 8 pagina's. Bij elk kind. Dus driemaal. Ik kreeg heel leuke reacties. Mijn kinderen zijn alledrie in de dertig en ik hoor soms nog mensen zeggen dat ze dat geboortestripje hebben bewaard. En altijd vind ik dat prachtig om te horen.

Daarna viel het tekenen weer stil. Maar het kriebelde altijd. Ook al omdat ik voor *Het Vrije Volk* strips recenseerde. En andere artikelen over de stripwereld maakte. Ik interviewde Martin Lodewijk, Robert van der Kroft, Fred Julsing, Willy Vandersteen, Morris, ik noem er een paar. Want ja, strips, dat was en bleef toch heel leuk.

Een kleine twee jaar geleden werd ik opa. Van Joep. Een nieuwe wereld ging voor me open. Zo'n ukkie, breekbaar, afhankelijk, nieuw leven, prachtig. Het kreeg, net als bij mijn eigen kinderen, mijn onvoorwaardelijke liefde.

Ik kreeg er ook weer nieuwe energie van, wat welkom was, want ik had een zware ziekte achter de rug. Ik besloot mijn droom te verwezenlijken. Althans, dat te proberen. Zelf een complete strip tekenen. Inclusief het scenario schrijven. En inkleuren. Alles zelf doen. Want een strip laten drukken is duur genoeg. Ik vroeg bij een drukker een offerte aan en kwam op een bedrag van rond de €2000. Voor 500 exemplaren.

Dat is veel geld. Maar ik verwachtte wel één à twee jaar bezig te zijn. En ja, als iemand een paar jaar doet over het nabouwen van een model van een middeleeuws schip is hij dat geld ook kwijt. En tel maar eens de kosten van elke week voetballen, inclusief uitgaven in de kantine, op. Dus, €2000, dat moest kunnen. En ik kon er altijd nog minder laten drukken, wat niet veel goedkoper was, maar wel weer iets.

TOEN DE HUISARTS TUSSEN KERST EN NIEUWJAAR VERZEKERDE DAT DE SPENEN EN BÜTRINGEN KONDEN WORDEN AANGESCHAFT...
BINNEN TWEE WEKEN WORDEN DE EERSTE LEDIKANTJES EN COMMODES GEÏNSPECTEERD.
DRONK NELLY TER VIERING HAAR LAATSTE BORREL...
EN LIEP JAN NAAST ZIJN SCHOENEN VAN TROTS.
BABY-AFDELING 2E ETAGE
NELLY WAS AL DRIEËNTWINTIG MET POGINGEN GESTART HET ROKEN TE MINIMISEREN.
JUIST IN DIE TIJD MOET DE POES ZIJN NAGELS UITPROBEREN OP NELLY
EN DE BUURVROUW KWAM MET AANGEPASTE LECTUUR.
2.

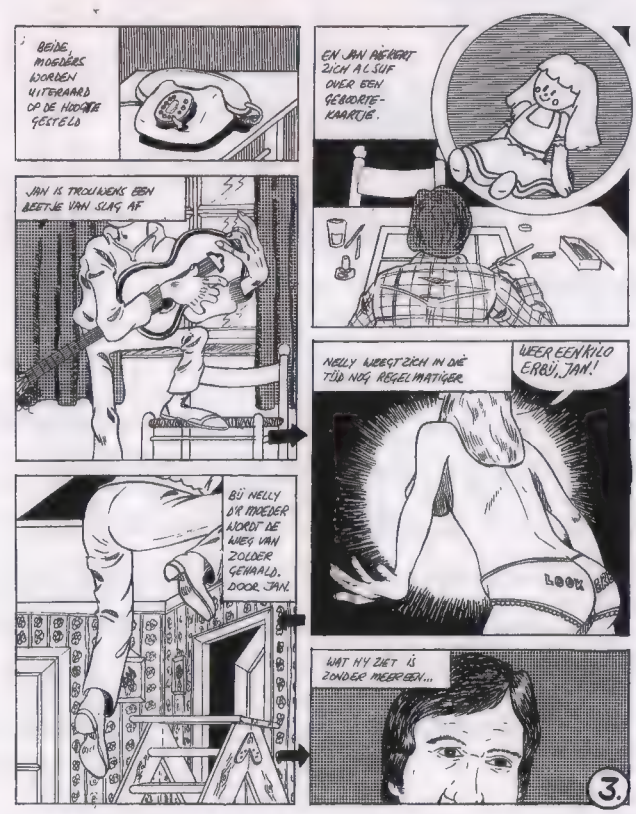
BEIDE OUDERS WORDEN UITGEBREID OP DE HOOGTE GESTELD
EN JAN REGERT ZICH AL SUF OVER EEN GEBOORTE-KAARTJE.
JAN IS TROUWENS EEN BEETJE VAN SLAG AF
NELLY WORDT ZICH IN DIE TIJD NOG REGELMATIGER
WEER EEN KILO ERBIJ, JAN!
BIJ NELLY EN MOEDER WORDT DE WEG VAN ZOLDER GEHAALD. DOOR JAN.
WAT HY ZIET IS ZONDER MEER EEN...
3.

Maar dan? Welk papier moet ik gebruiken? Hoe groot moet ik tekenen? Wordt het een penseel of kroontjespen waarmee ik aan de slag ga? Hoe trek ik lijnen? En vooral, hoe moet ik gaan inkleuren? Van Photoshop weet ik niet zoveel af.

Genoeg problemen. Maar nog meer enthousiasme. Zoals mijn oudste zoon zegt: 'Er zijn geen problemen, er zijn alleen oplossingen'. En zo is het. Ik ging aan de slag. Ik zou wel zien hoe ik alles moest oplossen op die onbekende weg naar een eigen stripalbum.

jan.booister@stripschrift.nl

Foto: Willard Mans

Hansje Joustra

Al veertig jaar géén toekomst

Willard Mans

25 februari 2016: wat klinkt daar door het dal? Is het hoorngeschal? Nee, 't is punk wat de klok slaat in de Amsterdamse poptempel Paradiso, en hard ook. Punk is jarig, en wij zijn uitgenodigd. Er is feest, een expositie en een wandeling. Wie tekende de flyer en de uitnodigingen? Joost Swarte. Met dit 40e verjaardagsfeest van de Nederlandse punk is een cirkel rond. Een cirkel waarvan **Hansje Joustra** de eerste lijnen trok. Ter gelegenheid van die 40e verjaardag en de eerste, inmiddels anderhalve verjaardag van zijn uitgeverij Scratch daarom dit portret. Over een beelddenker voordat dat woord bestond.

Boven: Hansje Joustra (rechts!), hanteert hier de rode pen met redacteur Irene Kunst.

Proloog: Independance Day, 4 juli 1976. De in Europa onbekende Amerikaanse band The Ramones speelt in het Londense Roundhouse, een voormalige tramremise met rails in alle windrichtingen. Bescheiden in het voorprogramma van The Flaming Groovies (opgelost in de tijd), maar dat is voor het laatst. De precieze toedracht is inmiddels door legendevorming niet meer te achterhalen, maar zeker is dat de (latere) leden (nou ja, het groepje ongeregeld dat bij elkaar klitte) van The Clash, The Damned en The Sex Pistols die avond of de volgende, toen The Ramones in Dingwalls speelden, het heilig vuur zagen. Het gaat om energie! Je hoeft helemaal geen verstand te hebben van muziek! DIY, Do It Yourself!

Vervolg: Een maand later, in augustus, plukt Malcolm McLaren John Lydon uit de boetiek met bondagemode die hij samen met zijn vrouw Vivian Westwood drijft. Hij kan wel zanger worden van dat bandje dat hij begeleidt, en is dan tegelijk uithangbord van de kledinghandel. Zingen heeft hij dan nog nooit gedaan, die John, maar als Johnny Rotten wordt hij wel de beroemdste punkartiest van allemaal.

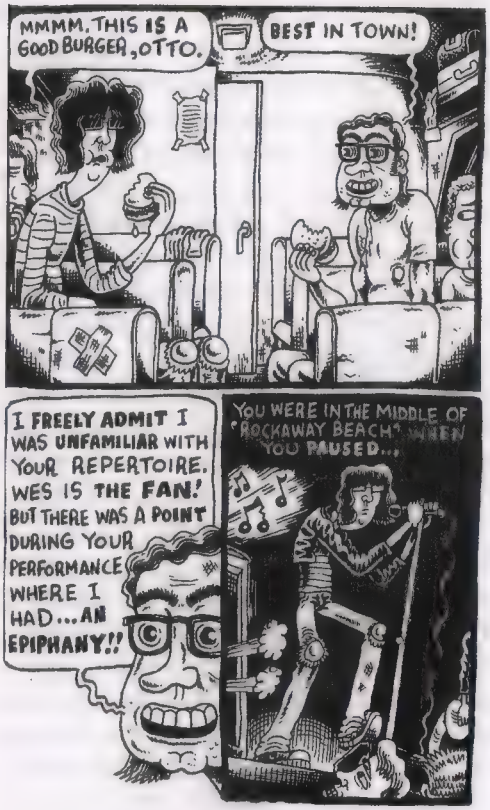
MMMM. THIS IS A GOOD BURGER, OTTO.
BEST IN TOWN!
I FREELY ADMIT I WAS UNFAMILIAR WITH YOUR REPERTOIRE. WES IS THE FAN! BUT THERE WAS A POINT DURING YOUR PERFORMANCE WHERE I HAD... AN EPIPHANY!!
YOU WERE IN THE MIDDLE OF "ROCKAWAY BEACH" WHEN YOU PAUSED...

Links: Joey Ramone, in *Punk Rock and Trailer Parks*, stripalbum van Derf Backderf. Scratch introduceerde Backderf in Nederland, met *Mijn vriend Dahmer* (2015), over de serie-moordenaar die bij Backderf in de klas zat.

Boven: Swarte's ontwerpen voor platenlabels.

Geheel boven: In *NoFun Torso Plurex – Flashback to the Punk and Post-Punk Era* (Black Olive Press) kan de gelukkige bezitter (want in een oplage van slechts 250 exemplaren gedrukt) lezen over de drie platenlabels die vanuit Joustra's No Fun werkten. Illustrator van het eerste en laatste uur is Joost Swarte. Hij tekende logo's voor dit boekje, met Max Kisman.

Voorspel: nog een maand later, op 20 en 21 september, programmeert de beroemde, eigenlijk meer op jazz gerichte 100Club aan Oxford Street het eerste Punk Rock Festival, op maandag en dinsdag, anders toch maar dooie avonden.

In deze drie maanden, nu veertig jaar geleden, 'The punk went overground'. Een jeugdbeweging is geboren. Filosofische en maatschappelijke beschouwingen zijn er over punk inmiddels genoeg. Maar wat moet de *Stripschrift*-lezer daarmee?

Ondertussen in Amsterdam

Hansje (eigenlijk Hans, maar er was al een oudere Hans in de familie) Joustra (1950) werkte vanaf het begin van de jaren 1970 bij Raf, een hifi-winkel in de Rijnstraat in Amsterdam, die ook een platenzaak had. Het is de eerste baan waar hij van geniet. Studeren is niks voor Hansje, ondanks dat zijn ouders (vader is dokter) hem vanuit Amsterdam-Noord in het degelijkere Zuid naar school sturen, in een poging een schoolcarrière te stimuleren. Wanneer ik hem anno 2016 confronteer met het moderne onderwijsetiket 'beelddenker' om teleurstellende schoolcijfers te verklaren, lacht hij breed.

Hij heeft wél een goeie neus voor de nieuwste muziektrends. Voormalig medewerker (en legendarisch punk-bassist) Sam Tjioe vertelde dat de aanvankelijk geflopte prachtplaat van Alan Parsons Project, *Tales of Mystery and Imagination*, puur dankzij de inzet van Raf alsnog doorbrak.

Vroege aanvaarder

In 1975 reist Hansje naar New York, waar hij in de CBGB-club Blondie ziet en hoort optreden. Vanaf dat moment moet de verzameling strips plankruimte afstaan aan punkplaten en fanzines. Vriend en klant van het eerste uur en nú zijn werkgever, Wiebe Mokken, vertelt dat Hansje terug kwam als een profeet. 'Ruim je spullen maar op, er komt een heel andere manier aan, de wereld gaat veranderen'. *The times they are a changin'*, maar dan anders: tien jaar na 'blije Bob' (Dylan) is het nu No Fun, met een veiligheidsspeld door de 'o's van het woord jeugdwerkeloosheid.

Hansje is Neêerlands *early adopter* en in 1977 opent zijn platenzaak No Fun de deuren aan de Rozengracht. Joustra heeft zijn eigen zaak, het draadje met Raf is dun. No Fun is gelijk de huiskamer van Amsterdamse punks. Je koopt er platen, Amerikaanse comics of niets ('Het leek soms meer op een sociale werkplaats dan een platenzaak', volgens Joustra zelf). Een jaar later is No Fun ook een platenlabel. En het is hier dat het trio van Scratch, de stripuitgeverij wier anderhalf-jarig bestaan we hier vieren, elkaar ontmoet. Want die plaatjes moeten in een hoesje. Joost Swarte is dan al een grote stripmeneer, die Modern Papier start, aan *Tante Leny* meewerkt, voor uitgaven van de Real Free Press tekent en het verzamelalbum *Cocktail Comix* samenstelt. Hij gaat die hoezen ontwerpen. Hoezen die veertig jaar later, begin dit jaar dus, te zien zouden zijn op een klein-maar-fijne expositie in De Melkweg. In Paradiso treden die 25e februari de punkbandjes van het eerste uur nog een keer op: NoFun/Torso/Plurex maken kabaal, met Tits, Mecano, Helmettes, en de Rousers. De dag ervoor wandel je mee met de Fun NoFun TipPel, langs de hotspots van toen, waaronder natuurlijk... Hansje's No Fun!

Boven: Omslag van *Mark Smeets 1942-1999 – De triomf van het tekenen*. Groot overzichtswerk van deze vooral uit *Tante Leny* bekende stripauteur. Met een voorwoord van Chris Ware. Zijn stijl wordt omschreven als 'Hergé on LSD'.

Links: Smeets, 16 jaar jong, ontmoette idool Franquin in 1958. Franquin tekent deze toekomstwens: op Mark Smeets, toekomstig striptekenaar.

Punk is museabel geworden!

No Fun houdt het een handvol jaren vol. De kelders liggen wel vol, maar er wordt te weinig verkocht (Sam Tjioe: 'Had je die voorraad nu nog, dan kon je op eBay gaan cashen, want punkplaatjes zijn geld waard').

Niet te lang getreurd: we vinden Joustra in 1984 terug als directeur van het stripdistributiebedrijf Het Raadsel. Dat gaat aanvankelijk goed. Het Raadsel heeft een mooi deel van de markt, naast de commerciëlere distri's Aldipress en Betapress. Maar net wanneer de boekenmarkt begint in te zakken, gaan ook de grote Vlaamse uitgeverijen als Casterman en Dupuis zelf hun boeken distribueren. In 2005 gaat Het Raadsel failliet.

In de bovenwereld

Joustra heeft daarnaast vanaf 1985 zijn uitgeversbedrijf, Oog & Blik, dat voor een stapel prachtig uitgegeven strips garant staat. Grafische romans, undergroundstrips, cartoons, werk van mede-Oog & Blik-oprichter Joost Swarte, je kunt er zeker van zijn dat elke stripliefhebber Oog & Blik-boeken in zijn kast heeft staan. En ondanks de nog stagnerende verkoopaantallen lijkt de 'grafische roman' een belangrijk, nieuw literair genre te worden, dat alvast wel veel publiciteit genereert. Vindt ook Robbert Ammerlaan, dan succesvol uitgever bij De Bezige Bij, die van de roman *De verborgen geschiedenis* van de onbekende Donna Tartt 800.000 exemplaren wist te verkopen. Hij ziet de opkomst van de striproman in Amerika, en begint in 2009 de gesprekken met Joustra over overname van Oog & Blik. In 2010 is de overname een feit en vanaf dan verschijnen de uitgaven onder het imprint Oog & Blik/De Bezige Bij (dat op zijn beurt onderdeel uitmaakt van de uitgeefmoloch WPG, de WeekbladPers Groep. Joost Swarte wordt adviseur. Striptekenaar Erik Kriek ziet de voordelen wel van die overname. De boekhandels zijn binnen handbereik, er komt meer aandacht via recensies.

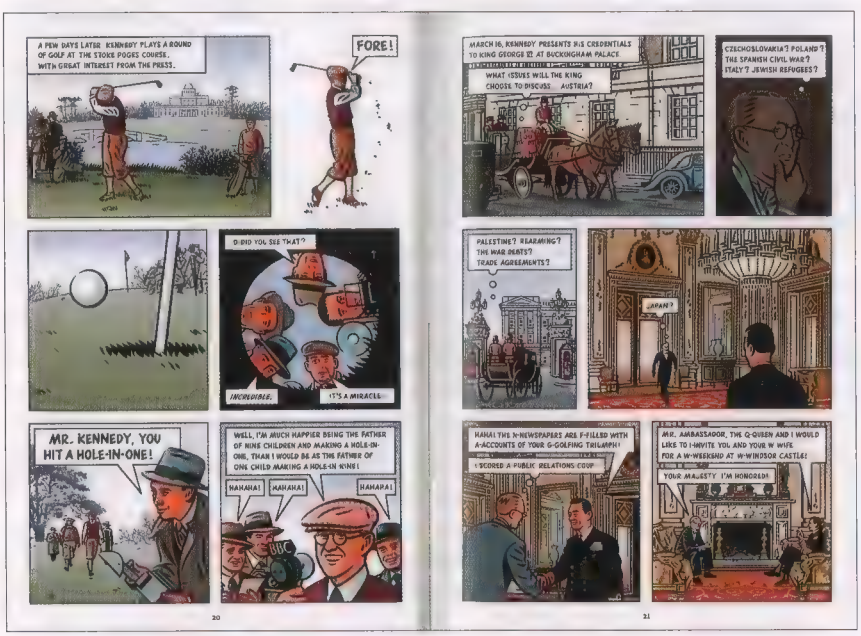
A FEW DAYS LATER KENNEDY PLAYS A ROUND OF GOLF AT THE STOKE POGES COURSE. WITH GREAT INTEREST FROM THE PRESS.
FORE!
INCREDIBLE.
IT'S A MIRACLE!
MR. KENNEDY, YOU HIT A HOLE-IN-ONE!
WELL, I'M MUCH HAPPIER BEING THE FATHER OF NINE CHILDREN AND MAKING A HOLE-IN-ONE, THAN I WOULD BE AS THE FATHER OF ONE CHILD MAKING A HOLE-IN NINE!
HAHAHA!
HAHAHA!
HAHAHA!
MARCH 16, KENNEDY PRESENTS HIS CREDENTIALS TO KING GEORGE VI AT BUCKINGHAM PALACE
WHAT ISSUES WILL THE KING CHOOSE TO DISCUSS... AUSTRIA?
CZECHOSLOVAKIA? POLAND? THE SPANISH CIVIL WAR? ITALY? JEWISH REFUGEES?
PALESTINE? REARMING? THE WAR DEBTS? TRADE AGREEMENTS?
JAPAN?
HAHA! THE N-NEWSPAPERS ARE F-ILLED WITH A-CCOUNTS OF YOUR G-OLFING TRIUMPH!
I SCORED A PUBLIC RELATIONS COUP
MR. AMBASSADOR, THE Q-UEEN AND I WOULD LIKE TO I-NVITE YOU AND YOUR W WIFE FOR A W-EEKEND AT W-INDSOR CASTLE!
YOUR MAJESTY. I'M HONORED!
20
21

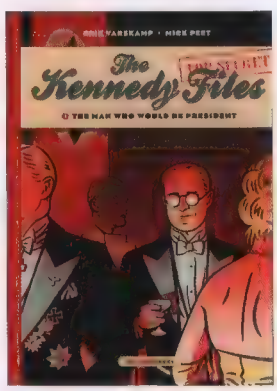

Links: Na het succes van de vijf Prins Bernhard-biocomics werken Erik Varekmap en Mick Peet aan *The Kennedy Files*. Joseph Kennedy is ambassadeur van de VS in Londen vanaf 1938, en het scenario voorziet net als bij *Agent Orange* in onthullende feiten. Zo dient Kennedy er niet alleen de Amerikaanse belangen, maar ook die van het whisky-importbedrijf dat hij samen met James Roosevelt (zoon van) leidt. Voor de internationale markt.

Teleurstelling

Maar uitgeefhuizen zijn bijenkorven: volken vliegen in en uit, al dan niet gedwongen door de geur van hoger honing. WPG gaat reorganiseren, een bekend eufemisme voor bezuinigen. Fijn voor de aandeelhouders, maar 'een uitgeverij is er niet in de eerste plaats om winst te maken, maar om mooie dingen te laten ontstaan' (Wiebe Mokken). WPG verkoopt titels, bij voorbeeld *Opzij*, en ontslaat werknemers, waaronder Hansje Joustra, maar houdt Oog & Blik, dat wel minder zal gaan uitgeven. Wie denkt bij Joustra aan te kunnen kloppen om een blik in de beerput te krijgen, komt bedrogen uit. Hij vermijdt het woord 'ontslag', houdt de eer aan zichzelf. 'Het was duidelijk: Oog & Blik moest ook inkrimpen. Er moest iemand weg. Er werkten twee mensen, Mara Joustra (dochter) en ik. We besloten dat ik dat dan maar zou zijn.'

Ook Bezige Bij-directeur Henk Pröpper, opvolger van de gepensioneerde Ammerlaan, spreekt niet van ontslag. 'In goed overleg', heet het daar. Pröpper kan echter zijn teleurstelling over het feit dat het fonkelnieuwe Scratch zoveel auteurs meeneemt maar nauwelijks verbijten.

Revolutie

Ook over het reilen en zeilen op de burelen van De Bezige Bij geen kwaad woord van Joustra. Natuurlijk zijn de lijnen langer, en duurt het minstens een jaar voordat een boek in de schappen ligt. In die gevestigde uitgeefwereld denken ze een jaar vooruit, niks voor mij, zegt Hansje. Hier spreekt geen man die omziet in wrok. Misschien is dit het moment om Erik Kriek aan te halen, stripauteur (van het fraaie *In the Pines*, dat mooie aandacht kreeg in het tv-programma DWDD) die graag met Joustra meeverhuisde naar Scratch. 'Joustra is op zijn best in informele kringen. Zodra het formeel wordt, zakelijk, met saaie en lange toespraken, wordt hij recalcitrant, en roept hij hard 'revolutie'. Het blijft een oude punker. Hij is een echt *character*, en daarom kan hij zo goed met ons, tekenaars, opschieten. Hij deelt onze passie en praat niet over geld.'

Dat verklaart waarom 'zijn' auteurs met Joustra meeverhuisden. Omzien in wrok, waarom zou hij ook? Scratch komt zelfs met een tijdschrift, *Scratches*, naar het voorbeeld van het roemruchte *Raw!*

Het boekenuitgeefvak ziet er weer mooi uit, daar aan de Amsterdamse Nieuwe Teertuinen, waar Scratch kantoor houdt. Een fijn, klein kantoor. Mooie vitrines met schermmemorabilia (Wiebe Mokken is voorzitter van de Koninklijke Nederlandse Schermbond). Een overzichtelijke kantoorbezetting: Hansje Joustra, Mara Joustra, redacteur Irene Kunst en vormgever Cyril Koopmeiners. Eigenaar Wiebe Mokken, die goed geld verdiende met datamanagement, heeft er drie uitgeverijen gevestigd; naast Scratch nog twee kleine uitgeefhuizen (meer: huisjes). Bij imprint Mokken Boeken is bij voorbeeld *De motorfiets van Willem Frederik Hermans* uitgekomen, ook al zo'n hebbeboekje.

Het trio Mokken/Joustra/Swarte is weer herenigd, veertig jaar na No Future (wat klinkt als een contradictio in terminis). De drie Scratcheteers: allen voor één, één voor allen!

DIY geldt nog steeds!

Noem dat maar eens geen toekomst.

willard.mans@stripschrift

Boven: Nieuwe boeken van uitgeverij Scratch in 2016.

Extra bronnen

- *Vrij Nederland* 6 december 2014;
- *Nederpunk.punt.nl* 31 juli 2011;
- *Boekblad* 4 juni 2014;
- *De Volkskrant* 15 januari 2005;
- *NRC Handelsblad* 30 mei 2014;
- *Ons Amsterdam* 3 maart 2013;
- *Oor* 24 februari 2016;
- *Stripnieuws* november 2015.

Links: Joost Swarte ontwerpt mogelijke omslagen voor het eerste nummer van *Scratches* – het tijdschrift dat Joustra belooft dit najaar uit te geven – in de stijl van zijn omslagen voor *The New Yorker*. In dat Engelstalige *Scratches* nieuw Nederlands werk, nieuw en oud Vlaams, vergeten klassiekers (Frans Masereel) en internationaal werk. En... the return of Jopo de Pojo en Anton Makassar!

MARQ DENKT aan de pet

Is 't 'n gimmick?
Is 't om m'n kalende kruin te camoufleren?
Of is 't beide?
Tja.
't Is in ieder geval 'n onlosmakelijk deel van mij geworden...
M'n petje.
Meteen de eerste keer dat ik het op een stripbeurs droeg, kreeg ik een welgemeend compliment van meestertekenaar Hanco Kolk!
Wow, Marq! Coole pet!
Staat je geweldig!
hier: €2,95
En zo ziet niemand dat je kaal begint te worden!
Zelf heb ik m'n uitgever verplicht om de signeertafels en -stoelen 'n halve meter te verhogen...
Zodat de fans niet tegen die kale plek aan hoeven te kijken...
Maar goed.
Zo'n petje was makkelijker geweest.
En goedkoper!
Silvio. Indertijd de uitgever van Hanco (en mij).
Hé, kale! Is 't koud daarboven?
Gave baret, Marq!
HANCO
PETER
DINGES
SILVESTE
Baret?
't Is 'n petje, hoor.

Ja, 'n alpinopet, toch?
Nee...
Nee... 't Is 'n pet met 'n klep en zonder zo'n alpinofrummeltje bovenop.
'n Pet.
Punt.
'n Fijne pet.
Ook al wordt hij steeds valer...
En gaat-ie stinken als 't regent...
Ik ben 'r blij mee.
En hij krijgt navolging!
Daan Jippes, in zijn rol van Dupuis-epigoon Danier...
Maar dit is 'n echte alpino, hoor!
Hans -Hansha- Harleman, wie kent hem niet...
Marq! Kom! SELFIE!
HELLUP!
Broertje van me.
Kortom...
'n Pet om te koesteren.
Maar EEN keer bracht m'n petje ongeluk.
We waren met een aantal medewerkers van uitgeverij Silvester gaan stappen in Den Bosch en belandden in een dansCafé, waar net een lokaal bandje ging spelen.
Hé, jij daar! PET AF!!!
Pardon?
Geen pet hierbinnen!
Dan moet je die band ook wegsturen, want hun muziek is ook pet!
Famous last words...
BAM!
Uit.

De boventoon

Door het grote aanbod nieuwe strips moeten we soms worstelen met de ruimte op de boventoon-pagina's. Daarom plaatsen we op onze website www.stripschrift.nl sommige recensies direct online.

Outcast 1: Omgeven door duisternis
Outcast 2: Verlicht de weg

Kirkman & Azaceta
Silvester 2016
ISBN 978-94-6306-091-2 (deel 1)
ISBN 978-94-6306-104-9 (deel 2)
Prijs € 9,95 / € 8,95
88 / 64 pagina's
Kleur (sk)

!!!!

Verschoppeling

Robert Kirkman flikt het hem weer! Als scenarist van *Walking Dead* weet hij opnieuw met een goed horrorverhaal voor de dag te komen, alleen deze keer geen zombies, maar een ander genre, namelijk exorcisme, oftewel: duiveluitdrijving. Deze topscenarist weet al zo'n tien jaar te scoren met verschillende andere series zoals *Invincible* (superkrachten) en *Thief of Thieves* (realistische thriller over kunstroof). Het eerste album lag nauwelijks in de schappen of kort erop was er al de aankondiging voor een tv-serie hierover. Hollywood zal vast gedacht hebben dat alles wat hij maakt in goud verandert, gezien het wereldwijde succes met *Walking Dead*.

Uitgever Silvester kan natuurlijk niet achterblijven, aangezien *Walking Dead* al in het fonds zit. Waar deze strip het voornamelijk moet hebben van de sterke personages en karakterontwikkelingen is *Outcast* qua verhaallijn een stuk sterker en ontvouwt het zich als een soort detective. Hoofdpersoon Kyle Barnes leidt een teruggetrokken leven. Hij loopt op een dag een pastoor tegen het lijf die hij uit zijn puberperiode kent. De pastoor weet dat Kyle een gave heeft om demonen uit mensen te drijven en vraagt hem te helpen met een klein jongetje dat ernstig bezeten is. Hoewel Kyle nog altijd niet helemaal overtuigd is van zijn krachten gaat hij op het verzoek in. Hij ontdekt per ongeluk dat zijn bloed het jongetje kan redden. Wanneer er onverklaarbare dingen met mensen gebeuren, is Kyle vastbesloten om te onderzoeken waarom mensen in zijn omgeving bezeten raken. Zou het komen omdat de duivel vindt dat Kyle en de pastoor te dicht bij de waarheid zijn gekomen.

Het tekenwerk van **Paul Azaceta** is vergelijkbaar met de zwierige stijl van Sean Phillips en past goed bij het verhaal. Het is knap hoe de spanningsopbouw op papier goed uitpakt. Ook in harde kaft verkrijgbaar! MvM

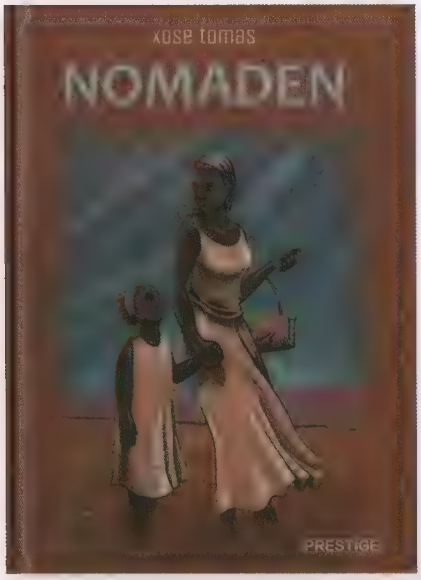

Nomaden

Tomás
Prestige 2015
ISBN 978-90-898-2098-3
Prijs €14,95
80 pagina's
Kleur (hk)

!!!

Hulde aan krachtige vrouwen

Nomaden van de Spaanse tekenaar **Xosé Tomás** is een eerbetoon aan vrouwen die om diverse redenen in situaties zijn beland waarom ze niet hebben gevraagd. Daarbij gaat het onder andere om het moeten vluchten uit je eigen land, prostitutie, eenzaamheid, racisme, uitbuiting of een geheime lesbische relatie. Ze moeten daardoor als het ware rondzwerven in hun eigen wereld.

Tomás toont aan de hand van deze korte, intieme portretten hoe gecompliceerd de werkelijkheid soms uitpakt voor mensen. Hij wil daarom juist hun menselijkheid tonen die vaak in dit soort situaties niet meer lijkt te bestaan. Dat lukt hem goed, al liggen de verhaallijnen wel voor de hand (een zwangere vluchtelinge, een prostituee, een vereenzaamde oudere, een meisje dat een terreuraanslag overleeft, e.d.) Het lukt hem jammer genoeg niet om hier boven uit te stijgen met een portret dat echt verrassend uitpakt.

Tomás hanteert een verzorgde, schilderachtige realistische stijl die wel wat weg heeft van het werk van Miguelanxo Prado (beiden zijn geboren in La Coruña). Hij is in Spanje vooral bekend als jeugdboekenillustrator maar maakt ook regelmatig (humor) strips. Voor de in 1971 geboren tekenaar betekent *Nomaden* zijn debuut in het Nederlands taalgebied. RS

De vijf

Het is 1763 en in het plaatsje Racleterre en Rouergue is de vrouw van de klompenmaker Tricotin bevallen van vier jongens en een meisje. De vijf zijn onafscheidelijk en trekken veel met elkaar op. Op een dag wordt de klompenmaker gebeten door zijn koe. Het lijkt er op dat hij hierbij een soort hondsdolheid heeft opgelopen. De notabelen vrezen dat het besmettelijk is, daarom stellen zij hem onder quarantaine en plaatsen zijn kinderen en vrouw uit huis. Op een nacht vermoorden leden van een militaire garde de klompenmaker. De kinderen worden daarom bij verschillende mensen ondergebracht en met flinke tucht onderwezen. Het jongste kind, Clodomir, moet het regelmatig ontgelden. Zijn belevenissen komen naarmate het boek vordert, steeds meer centraal te staat. Hij blijkt namelijk de gave te bezitten om met dieren te communiceren. Na zijn ontsnapping uit het tuchthuis vlucht hij het bos in, valt in een wolvenval en komt in handen van een stel gewetenloze stropers. Tijdens deze gevangenschap voedt hij jonge wolven op van de wolvin die tijdens een jachtpartij is afgemaakt. Wederom weet hij te ontsnappen en neemt de jonge wolven mee. Scenarist **Makyo** heeft een leuke bewerking gemaakt van de roman van de Franse schrijver **Michel Folco**. Het tekenwerk is van **Federico Nardo**. Laat het volgende deel maar komen! MvM

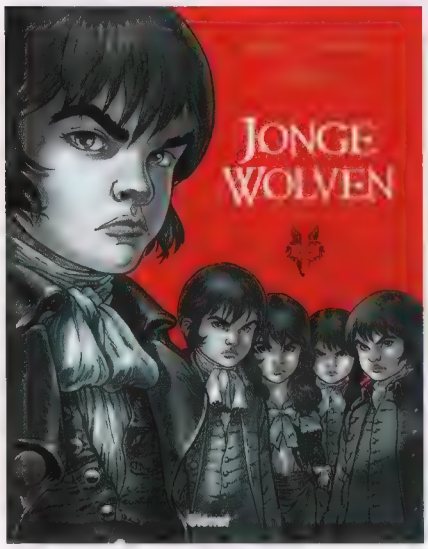

Jonge wolven

Makyo & Nardo
Ballon Media 2016
ISBN 978-94-6294-006-2
Prijs €24.95
128 pagina's
Kleur (hk)

!!!!

Splinter

Morris & Zilverberg
Helemaal hopeloos 2016
ISBN 978-90-77210-00-0
Prijs €10
48 pagina's
Kleur (sk)

!!!!

Gram-factor in atoomstijl

Een futuristische setting. In een extreem materialistische maatschappij zijn de normen en waarden teruggebracht tot een viertal kernbegrippen, te weten geld, roem, aandacht en macht, de zogenoemde Gram-factor.

Als een hedendaagse Jezus Christus wordt Chris (nomen est omen) tegen zijn zin het drama ingetrokken wanneer een enigmatische monnik hem een stuk van het kruis, waaraan Christus is gestorven, in handen speelt. Door experimenten met het hout komt Chris achter de ware aard. Een prik van een splinter maakt van elk slecht mens een heilige. Maar de mensheid heeft weinig geleerd. Duivelse invloeden houden een ieder bij de bekende les.

De tekeningen van **Victor Zilverberg** (pseudoniem van **Adri van Kooten**) zijn innig verbonden met de atoomstijl waarin kenmerken zijn verwerkt van de klare lijn. De vertelling van **Age Morris** neigt naar een queeste waarin de intriges tot op grote hoogten worden uitgewerkt. Cliffhangers te over. Het stripverhaal bevat een reeks relevante voetnoten en kanttekeningen. RB

Regenwolf integraal

Pellejero & Dufaux
Dargaud 2016
ISBN 978-90-8558-429-2
Prijs €24,95
144 pagina's
Kleur (hk)

!!!!!

Haast filmisch

De westernstrip *Regenwolf* wordt verteld vanuit de optiek van Blanche, dochter van spoorwegtycoon Vincent MC Dell. Het verhaal speelt zich af in de tijd dat de spoorwegen dwars door het Amerikaanse Westen worden aangelegd. In tegenstelling tot wat je zou verwachten is deze kapitalist een aardige man, die goed bevriend is met de lokale indianenstam. Hij is ook goede maatjes met de fotograaf Eastman, die de indianen (historisch) regelmatig op de gevoelige plaat zet.

De problemen beginnen pas wanneer een indiaan – Regenwolf – uit zelfverdediging een blanke vechtersbaas doodschiet. De zaak escaleert wanneer de Cody's, een psychopathische vader en zijn drie dito zoons, zich met de zaak gaan bemoeien.
Regenwolf is getekend door **Ruben Pellejero**, die tegenwoordig ook *Corto Maltese* onder zijn hoede heeft, naar een spannend scenario van **Jean Dufaux**. De schetsen doen bijna filmisch aan, de landschappen zijn weids getekend met prachtige luchten.

Het album is voorzien van een uitgebreid voorwoord van de cineast **Bertrand Tavenier** en wordt ook uitvoerig uitgeluid. Als bonus is er nog een aantal kleurenpagina's toegevoegd.
In tegenstelling tot in Frankrijk, waar *Regenwolf* in twee delen is verschenen, is het verhaal bij ons uitgebracht in één mooi verzorgd boek. BP

DAT JE AANWEZIGHEID NIET GEWENST IS IN DEZE STAD, JE VER-OORZAAKT ALLEEN MAAR PROBLEMEN
NOEM JE DIT RATTENHOL EEN STAD?
IK WIL GEWOON EEN KAMER...
...EN VERWITTIGD WORDEN WANNEER BRUCE MC DELL ER IS. IK WIL HEM EEN PAAR VRAAGJES STELLEN.
EN ALS MC DELL GEEN ANTWOORD WIL GEVEN?
HEB JIJ NIET TEGEN ME GESPROKEN, INDIAAN?
JA... EN MIJN NAAM IS REGENWOLF

Herijking van het genre

Stern is een western, maar wel atypisch in het genre. De protagonist in dit verhaal is geen revolverheld, geen sheriff, geen outlaw of desperado, maar een door trauma's gekwelde begrafenisondernemer. Daarmee past *Stern* in de trend in film en beeldverhaal waarin het genre opnieuw gedefinieerd wordt en waarin stereotypen en vaste codes vervagen. Met films als *Unforgiven* en *True Grit* is de romantiek van de revolverheld wel uitgewist. In de onvolprezen reeks *Getekend* heeft uitgeverij Lombard met *Zonder pardon* en *Sykes* een nieuwe impuls aan de wederopstanding van

En verder...

(!!!) **Arthus Trivium 1. De engelen van Nostradamus** (Raule/Landa, Dargaud). De titel slaat op de drie leerlingen van de astroloog Nostradamus. Zij worden door hem het land ingestuurd om zijn boodschap te verkondigen en om misstanden te onderzoeken. Het album zit vol met verhaallijnen rond Nostradamus. Sterk is de opening met zijn visioen van de Tweede Wereldoorlog. De invalshoek om een verhaal rondom dit wereldberoemde personage te maken, is leuk gekozen. Alleen hadden de horrorelementen niet gehoeven. MvM

(!!!) **Aslak 3: Het midden van de mast** (Michalak/Hub/Weytens, Silvester). Een met veel vaart vertelde aflevering waarbij een groep Vikingen met een krakkemikkige drakar een gevaarlijk avontuur beleeft. Gelukkig ontbreekt de relativerende humor niet. TdK

(!!) **Betoveringen 4** (Munuera/Dufaux, Dargaud). Blanche en Maldoror kunnen niet met en zonder elkaar. Dat thema voert de boventoon in dit liefdesdrama met een flinke dosis occultisme. TdK

(!!!) **De jonge jaren van Blueberry 21: Het konvooi van de ballingen** (Corteggiani/Blanc-Dumont, Dargaud). Als gevangene van de Zuidelijken wordt Mike met zijn makkers per trein overgebracht naar een kamp diep achter de linies. Als de trein wordt beroofd komt Blueberry ten slotte terecht in een soort Amish-nederzetting. Aardig verhaal van Corteggiani met een fraaie inkleuring van Jocelyne Etter-Charrance. BP

(!!!) **Cédric 30: Stilte, ik draai!** (Laudec/Cauvin, Dupuis). Knap hoe zo'n niet al te opzienbarende maar wel sympathieke kinderstrip over een jongetje op een basisschool het al dertig albums volhoudt. Dat zijn zo de voordelen van een grote Franstalige afzetmarkt. RS

(!!!!) **De definitieve feministische golf** (Gummbah, Harmonie). Nieuwe compilatie absurde cartoons uit onder andere De *Volkskrant* en *Humo*. Met de nodige museumgrappen over

het genre gegeven. *Stern* zet deze herijking van het genre door.

Wie de doodbidder uit de titel is, is hierboven al toegelicht. De zwerver is een aan lager wal geraakte alcoholist die verdacht wordt van een moord. En de moordenaar? Tsja, daar draait het plot om. In feite is Stern een 'whodunit' waarbij de doodbidder als een patholoog-anatoom annex detective de moordenaar opspoort. Daarbij de hele goegemeente tegen de haren instrijkend.

Op slimme en overtuigende wijze spelen de broertjes **Julien** en **Frédéroc Maffre** met de conventies van de western, tegen een decor van een karakteristiek stadje in Kansas in 1882. In geen opzicht voldoet de hoofdpersoon aan de geëigende contouren van de vaste personages van het genre. Hij is mensenschuw, intellectueel, zwijgzaam en draagt geen revolver. Als hij desalniettemin de moordenaar ontmaskert en zo het stadje 'schoon veegt', krijgt hij niet de lof, enkel de hoon van de burgers. De lezer die dit scenario niet bevalt, zal toch in ieder geval het soepele tekenwerk van Julien Maffre kunnen bekoren. TB

Stern 1: De doodbidder, de zwerver en de moordenaar

Maffre & Maffre
Dargaud 2015
ISBN 978-90-8558-412-4
Prijs €9,50
64 pagina's
Kleur (sk)

!!!!

---

moderne kunst. Die lenen zich eigenlijk voor een aparte bundel. De omslaggrap, die verwijst naar de titel, met een vrouw in een weinig flatteuze houding op de motorkap van een auto is helemaal des Gummbahs. RS

(!!!!!) **Eerlijke lui 4** (Durieux/Gibrat, Dupuis). Helaas, alweer het slot van de belevenissen van de sympathieke Philippe. Begonnen als middenkader, werkloos geworden, kapper op de TGV en ten slotte boekhandelaar. In dit deel van deze tedere kroniek komen Philippe en zijn vrienden dichter tot elkaar. BP

(!!!!) **De grote dode 6: De bres** (Mallié/Loisel/Djian, Ballon Media). Een aangrijpende en met vaart vertelde aflevering. Pauline en Gaëlle trekken door een soms ontredderd landschap en Erwan heeft steeds meer moeite om de krachten van de mysterieuze Blanche in toom te houden die in contact staat met een parallelle wereld. TdK

(!!!!) **Jerome K. Jerome Bloks 25: Aïna** (Dodier, Dupuis). Hoe een klein persoonlijk drama toch garant staat voor een spannende,

ADVERTENTIE

STRIPS OUTLET UTRECHT

MEER DAN 100.000 STRIPBOEKEN IN VOORRAAD VOOR SLECHTS € 1,–

Geopend op afspraak!
(doordeweeks, 's avonds of in het weekend)
Amsterdamsestraatweg 699b In Utrecht
stripsoutletutrecht@outlook.com of
030 - 2 468 222
Koffie/thee en koeken staan klaar!

ADVERTENTIE

De aventoeren fan Oebele en Abele – Fryske frijbûtsers
De avonturen van Oebele en Abele – Friese vrijbuiters

Cornelissen
Afûk 2015
ISBN 978-94-92176-01-1 (Fries)
ISBN 978-94-92176-02-8 (Nederlands)
Prijs €5,95
48 pagina's
Kleur (sk)

!!!!

Friese neven van Asterix en Obelix

Deze twee albums zijn tot stand gekomen met steun van de provincie Friesland en moeten de Friese jeugd ertoe aanzetten om Fries te gaan lezen. Het is waarschijnlijk dat de Friestalige uitgave als eerste het licht heeft gezien, want in de Nederlandstalige versie is een aantal tekstballonnen onvertaald gebleven. *De avonturen van Oebele en Abele* vertoont veel overeenkomst met die van hun Gallische collega's Asterix en Obelix. Ook zij hebben een vijand die voornemens is hun gebied te bezetten en te brandschatten, namelijk de gehate Hollanders. In dit verhaal staat de slag bij Warns in 1345 – schitterend becommentarieerd en vormgegeven op pagina 44 – en de vereniging van de Friezen centraal.

Naast de gevechtshandelingen geeft het album inzicht in het ontstaan van typisch Friese gewoonten zoals polsstokspringen, kaatsen en het zoeken naar het eerste kievitsei. Ook komen de voorouders van Friese BN'ers in beeld; we zien onder meer het advocatenkoppel Ankersma, de weerman Paulus Pietersma en de schrijver (hier abt) Geert Makkinga sturend optreden. De eerste voetbalwedstrijd ooit, Camminghaburen tegen Heren van 't Veen, eindigt in 1-1, mede door toedoen van Abe Lenstra. De strip eindigt met een feestmaal dat, hoe kan het anders, door onenigheid over het plaatsen van windmolens in een enorme knokpartij eindigt.

De mooie strakke tekeningen en de intelligente tekst zijn van de hand van Aart Cornelissen. Deze boek- en tijdschriftillustrator geniet bekendheid door zijn wekelijkse sportstrip *Bob de Beker* in *Friesch Dagblad*. BP

Zwijgen als vermoord

Berthet & Zidrou
Dargaud 2015
ISBN 978-90-6558-414-8
Prijs €9,50
64 pagina's
Kleur (sk)

!!!!

Gemeenschap in rep en roer

Een gruwelijke moord op een aantrekkelijk vrouw schokte een kleine gemeenschap in het Australische Nieuw Zuid Wales eind vijftiger jaren van de vorige eeuw. Bij leven vertoonde de vrouw ongebreideld promiscue gedrag binnen haar coterie. Niemand was verbaasd dat haar echtgenoot, als hoorndrager, zijn eega naar de andere wereld zou hebben geholpen. De wijze waarop verbaasde wel een ieder. De vermeende moordenaar had met een beitel 67 keer op haar ingehakt. Geen stukje huid was ongeschonden. Saillant detail: in het autopsierapport is sprake van sperma van diverse mannen op de plaats delict. Zevenentwintig jaar na dato bekent de broer van de van moord beschuldigde man de misdaad.

EN VERDER...

pakkende detectivestrip. Alain Dodier toont zich er in deze aflevering, over een jong meisje dat alleen Swahili spreekt en in de penarie zit, opnieuw een meester in. Met in de hoofdrol de onbaatzuchtige speurneus Jerome K. Jerome Bloks. RS

(!!!) **De laatste grens 2** (Léo/Icar, Dargaud). Een sciencefictionsetting. De mens heeft zich teruggetrokken op de planeet Tau Ceti 5. Het is een onherbergzame planeet om te exploreren. Het lokale bestuur heeft niets in te brengen bij de grootgrondbezitter die uit is op een totale ontwrichting van het leefsysteem. Zijn gedrag wordt met zorg geobserveerd door twee beveiligingsagenten, de pronte Jane en haar gehandicapte broer. Als een wetenschapper verdwijnt, schiet het tweetal in de stress. RB

(!!!!) **Liberty Meadows 1: Voor pillen en praatjes** (Cho, DLC). Frank Cho's universum van dierenkliniek Liberty Meadows bestaat al ruim 15 jaar. Met alle eer voor Pogo van Walt Kelly. De verwikkelingen van psycholoog met pin-upuitstraling Brandy en de hopeloos verliefde dierenarts Frank zijn erg geestig. De dialogen met hun antropomorfische cliënten in de verschijning van eend, varken en kikker vormen de kers op de taart. JdL

(!!!!) **Michel Vaillant – Nieuw seizoen 4:** Crash (Bourgne/Benetau/Graton/Lapière, Graton). Jean-Pierre Vaillant ziet kans de slag van zijn leven te slaan. Door de overname van een reeks aandelen zou hij het marktaandeel Vaillant meeslepen in de vaart der volkeren. Bedrog brengt hem en de firma op de rand van ondergang. De Vaillants sluiten de rijen, maar dat geldt niet voor Jean-Pierre. Hij kent zijn verantwoordelijkheden. RB

(!!!!) **Mijn vrouw begrijpt me niet – Mijn vrouw heeft me door** (Van Straaten, Harmonie). De verzameling cartoons met deze aansprekende titel verschijnt als negende deel in de reeks themaboeken met bekende titels als *Roken Neuken Drinken*, *Niet doen opa* en *Rondje voor de hele zaak*. Honderdzestig pagina's tekeningen over relaties, huwelijken en vreemdgaan. BP

(!!!!!) **Okko 10: De cyclus van de leegte 2** (Hub, Silvester). Ieder deel bewijst Okko weer waarom het een topreeks is. Spanning,

Vraagtekens te over. Welke rol wordt er gespeeld door de ten onrechte veroordeelde en weet deze zijn spoken van weleer te elimineren. Deze thriller, getekend door Philippe Berthet, is opgebouwd uit sfeerscènes, die zowel indringend, cynisch als meeslepend kunnen worden benoemd. Het scenario van Zidrou toont een gemeenschap die dreigt uit elkaar te vallen. RB

Geslaagde maar geforceerde sfeertekening

Het kantoorleven van drie veertigers die werken voor een glossy magazine is het uitgangspunt van deze bundel waarvan de afleveringen eerder in Eppo verschenen. De serie is daar inmiddels gestaakt. *Libideau!* geeft een overzichtelijk wereldbeeld met clichés van de bovenste plank. Roberto is een gladde marketingjongen met een groot libido; Peer, de chef van de redactie, een brave familieman die thuis niets te vertellen heeft en zijn baard niet mag laten staan; Kamiel de einzelgänger die als schlemiel optreedt. De grappen zijn van een wisselend niveau en worden uitgeschreven in een universum van wulpse secretaressen, bordeelbezoek, haantjesgedrag en af en toe een bekende Nederlander. Herkenning bij veertigers, de doelgroep van deze strip, lijkt redelijk geslaagd. De sfeertekening in deze bundel is eigenlijk ook veel aardiger dan de soms wat geforceerde plotjes en punchlines van Frans Hasselaars grappen die lang niet altijd aankomen. Jeroen Steehouwer tekent soepel, maar soms is de haast zichtbaar en worden zijn vlotte tekeningen slordig. JdL

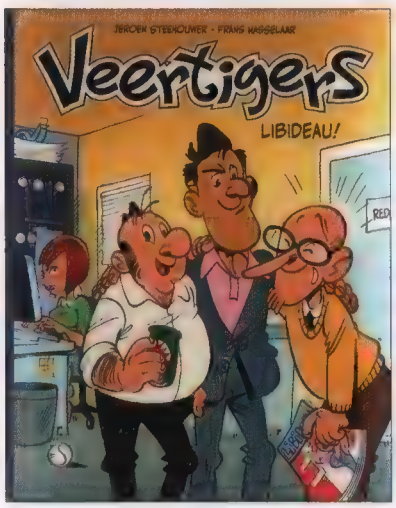

Veertigers 1: Libideau!

Steehouwer & Hasselaar
DLC 2016
ISBN 978-90-8886-256-4
Prijs €8,95
48 pagina's
Kleur (sk)

!!!

humor, prachtig tekenwerk, dramatiek en een pakkende verhaallijn strijden om plek 1. TdK

(!!!) **De Partizanen integraal 3** (Jules/Lebovic/Cukli, Prestige). Het slotstuk van deze integrale trilogie bevat niet alleen de laatste drie verhalen uit de reguliere serie maar ook het niet eerder in albumvorm verschenen verhaal *De saboteurs*. Dat maakt dit deel, met ook een klein dossier over tekenaar Jules, het meest interessante van de drie. TdK

(!!!!) **De pioniers van de nieuwe wereld 20: Wolvennacht** (Maryse/Charles/Ersel, Ballon Media). Briljant getekend historisch epos over de strijd tussen de Amerikanen en de Engelsen op de grens van Canada en de Verenigde Staten. De zeer gedetailleerde tekeningen hebben veel aandacht voor de historische enscenering, ademen realisme en zijn door Bertrand Denoulet in voornamelijk aardkleuren ingekleurd. BP

(!!!) **Promise 3: Incubus** (Lamy/Mikaël, Ballon Media). Niet onaardig getekend, inktzwart verhaal dat zich afspeelt in de

ADVERTENTIE

Strijensedijk 3
3295 KL 's-Gravendeel
Tel.: 06-16110888
info@profbarabas.nl

Stripwinkel Prof Barabas
Uw winkel voor antiquarische strips!

- In- en verkoop van strips
- Internetveilingen
- Stripgadgets & striphoesjes
- Disney en Vandersteen
- Originele tekeningen

Verkrijgbaar bij uitgeverij Barabas:
Luxe integrale reeks van Douwe Dabbert
Ambrosius en Patty met originele pagina

www.profbarabas.nl www.uitgeverijbarabas.nl

ADVERTENTIE

Geef deze zomer een Kresse-boek cadeau !

Arendsoog

Vanaf 1961 tot 1980 tekende Hans Kresse voor elk nieuw Arendsoogboek een omslagillustratie en een aantal illustraties in zwart-wit. Speciaal voor het striptijdschrift *Pep* schreef Paul Nowee vier korte verhalen van Arendsoog:
– De goudzoeker van Memphis-City
– Het raadsel van de Rode Rivier
– Strijd om de Woodson-ranch
– Onschuldig verdacht
Deze verhalen werden in feuilletonvorm geplaatst en per aflevering fraai geïllustreerd door Hans Kresse, in prachtige kleuren.
Voor de boekuitgave van deze verhalen is het gelukt de meeste originele tekeningen – ruim 80 – te achterhalen en daarvan te reproduceren. Prijs, incl. verzendkosten: € 50.

Kasteelverhalen

verbeeld door Hans G. Kresse en naverteld door Julius de Goede.

Deze kasteelverhalen en andere geschiedenissen spelen zich af in een ver verleden. Ze vormen een bonte mengeling van historische gebeurtenissen, sagen, legenden en ontdekkingsreizen.
In het weekblad *Revue* verschenen deze verhalen vanaf 1956 tot 1960 onder de titel *Van tinnen en transen, Avontuur en romantiek op en rond de Zuiderzee, Avontuur voor de boeg, Onze voorvaderen op vrijersvoeten.*
Kresse maakte bij elk verhaal een fraaie illustratie in zijn eigen kenmerkende stijl.
Prijs, incl. verzendkosten: € 49,50.

Kijk op www.uitgeverij-panda.nl of vraag meer informatie.
Telefoon: 070 3615393, E-mail: info@uitgeverij-panda.nl

Spotters

Van de Pol
Scratch 2016
ISBN 978-94-92117-43-4
Prijs €27,90
180 pagina's
Kleur (hk)

!!!!

Als grafische roman vermomde coming-of-age-roman

De autistische nerd Frank leidt een geordend bestaan, dat slechts wordt doorbroken voor het spotten van vliegtuigen. Op één van zijn tochten maakt hij kennis met een aankomend schrijfster, de flamboyante Julia, die in staat is Frank uit zijn schulp te laten kruipen. Julia neemt Frank op in haar leven. Dat heeft tot consequentie dat zij binnen hun milieu waan en werkelijkheid moeten toetsen aan hun interesses. Julia geeft de synopsis van haar roman weer. Het draait om een man die geen afscheid kan nemen van zijn afgezette been, dat hij wil transformeren in een schemerlamp. Massa's tegenstellingen komen op hun pad, maar voorlopig triomfeert de liefde. Hun leven wordt op zijn kop gezet als Julia te horen krijgt dat zij lijdt aan kanker. Om het verstilde bestaan van haar vriend niet te veel te belasten, zwijgt zij over de ziekte.

Michiel van de Pol geeft uiting aan zijn stemmingen door onder meer felle inkleuringen en metaforen. Franks wereld is blauw, Julia surft naar onbekende universums in roze tinten. Geel is neutraal.

Het lijkt zwaarmoedig en larmoyant, maar niets is minder waar. Van de Pol neemt zijn publiek in *Spotters* mee op avontuur vol empathie en compassie. RB

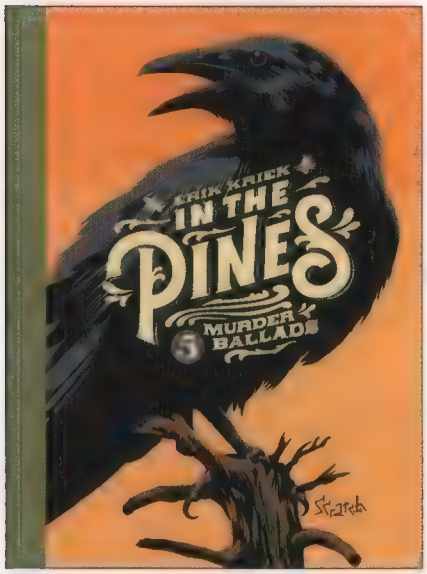

In the Pines – 5 Murder Ballads

Kriek
Scratch 2016
ISBN 978-94-92117-39-7
Prijs €29,90
136 pagina's
Kleur (hk)

!!!!

Verstripte melancholie

Erik Kriek werkt met terugwerkende kracht aan het verdienen van de Stripschapprijs. Deze onderscheiding die hij al in 2008 ontving werd door kritische recensenten becommentarieerd met het feit dat hij voor zo'n oeuvreprijs een nog wat magere totaalproductie had. Inmiddels zullen deze criticasters het Kriek vanwege zijn constant hoge kwaliteit strips wel gunnen. *In the Pines – 5 Murder Ballads* is weer zo'n productie waar de vonken vanaf springen. Kriek liet zich inspireren door vijf melancholische liedjes die over moord en doodslag gaan en tekende daar strips bij. De zogeheten 'murder ballads' zijn op CD bijgevoegd en worden ten gehore gebracht door The Bluegrass Boogiemen waarbij Kriek af en toe de zang voor zijn rekening neemt. Deze 'murder ballads' zijn een belangrijk onderdeel van het Great American Songbook, een anthologie van populaire Amerikaanse muziekgenres. Achterin het album is achtergrondinformatie opgenomen over de vijf liederen.

Van de vijf bewerkte ballades springen er twee uit. De eerste is het dramatische Pretty Polly, waarin twee ingenieus aan elkaar verbonden verhalen verteld worden. Enerzijds over de verliefden Willie en Polly die vanwege het klassenverschil geen relatie kunnen beginnen en anderzijds van een schip in zware storm dat manschappen kwijtraakt steeds als er een geheimzinnige

EN VERDER...

Verenigde Staten aan het einde van de Burgeroorlog. Het afgelegen dorpje Promise verwelkomt een rondtrekkende predikant, maar dat blijkt geen juiste beslissing te zijn. Want ook de hel blijkt te zijn gearriveerd. BP

(!!!) **Storm – De kronieken van Roodhaar 2**: De vijfde toren (Van Bavel/Molenaar, DLC). Roodhaar en Kiley escorteren de jonge prins Nerlin naar zijn vader, de mandat van het zwevende gewest. Deze blijkt echter opgesloten in de vijfde toren. Een spannend avontuur met veel vaart en dito geweld. BP

(!!!!) **Tristan 15: De ijzeren poort** (Teng/Cornette/Frissen, Casterman). Niemand minder dan 'onze eigen' Paul Teng volgt Jean Pleyers en Thierry Cayman op als tekenaar van deze typische Jacques Martin-serie. Teng, die zich al met soortgelijke series bewezen heeft, doet dit met verve door grafisch prachtige platen te tekenen. TdK

(!!!) **Vasco 26: De citadellen van zand** (Rousseau/Révillon/Chaillet, Lombard). Van de in 2011 overleden Gilles Chaillet lagen voor deze middeleeuwse avonturenserie nog tal van ideeën en half uitgewerkte verhaallijnen in de la. Hiermee blijkt de serie nog tijden vooruit te kunnen. In deel 26 is het tijd voor Arabische avonturen. Het trio Dominique Rousseau (tekenwerk), Luc Révillon (scenario) en weduwe Chantal Chaillet (co-scenariste/inkleurster) is er voor verantwoordelijk. RS

(!!) **De wachters van de Maser 3**: De ijzeren toren (Frezzato, Arboris). Op een in vergetelheid geraakte planeet, in een obscuur universum, proberen de bewoners zich opnieuw uit te vinden. Symbool van kennis is de donkere ijzeren toren. Door te abstraheren van het concrete lijkt kennis van de geschiedenis van de leefomgeving toegankelijk te worden. RB

(!!!!) **Walhalla 2: Het onverenigd koninkrijk** (Pothier/Lechuga. Ballon Media). Humor à la Goscinny/Uderzo. Opgejaagd door een dreigende uitbarsting van hun eiland wordt een groepje Vikingen door hun oudsten in een drakar gezet om nieuwe grond onder hun voeten te krijgen. Deze queeste krijgt in het

vrouwspersoon aan dek verschijnt. Het tweede verhaal gaat over Caleb Meyer, een klusjesman die een oogje heeft op de vrouw des huizes met fatale afloop. Door het beperkte kleurgebruik – naast zwart wordt één ondersteunende kleur gebruikt – krijgen de verhalen extra aandacht en komt het fraaie lijnenspel van Kriek sterk tot uitdrukking. Uitgeverij Scratch voegt met deze uitgave een mooi pareltje toe aan haar fonds; het boek is ook in een luxe versie verkrijgbaar, met houten kaft en zeefdruk. TdK

tweede deel een dramatische wending als een storm de groep uit elkaar slaat. Redder in nood is Robin Hood in zijn Sherwood Forest. Een louterende werking gaat uit van de dwaze Prins Jan, die zijn broer, Richard Leeuwenhart, die op kruistocht is, op een hopeloze wijze vervangt. RB

(!!!!) **Zwanenzang 2** (Babouche/Dorison/Herzet, Lombard). De vlucht van de groep deserteurs, die een petitie tot de Assemblée in Parijs willen brengen, duurt voort. De groep moet dramatische offers brengen voor het goede doel, onderwijl gevolgd door de meedogenloze commandant Morvan. Spannend tot de laatste pagina! TdK

De uitroeptekens staan voor de volgende waarde-oordelen:

!!!!! grote klasse!
!!!! kopen!
!!! middenmoot
!! mwâh
! kastvulling
... door 't putje

ADVERTENTIE

•STRIPS•GAMES•MANGA•
SPECIAALZAAK
EPPO
Kleine Berg 33 • 5611 JS Eindhoven
Tel. 040 - 2 441 882 • www.eppo.nl

ADVERTENTIE

AKIM.nl
Waarom bestellen bij akim.nl ?
Snelle service
Uit voorraad leverbaar
Snel en gemakkelijk betalen
Niet goed geld terug
Vragen? mail naar info@akim.nl
AKIM
Stripwinkel Akim Ulgersmaweg 14 9731 BS Groningen

Service spread

Agenda

Aanvullingen? Vertel het ons! Stuur nieuws over beurzen, exposities of andere interessante stripevenementen aan **agenda@stripschrift.nl** of naar **Postbus 84206, 3009 CE Rotterdam.**

t/m 28 augustus 2016 Expo 'Mon frère le chasseur', met werk van Sarah Herlant, Belgisch Stripmuseum, Gallery, Zandstraat 20, Brussel, België, info: www.stripmuseum.be
t/m 9 september 2016 Expo 'Tom Poes 75 jaar', Nederlands Stripmuseum, Westerhaven 71, Groningen, info: www.stripmuseum.nl
t/m 1 november 2016 Expo 'Jan van Haasteren – Van stripmaker tot puzzelfenomeen', Nederlands Stripmuseum, Westerhaven 71, Groningen, info: www.stripmuseum.nl
t/m 27 november 2016 Expo 'Étienne Davodeau – Kronieken van het echte leven', Belgisch Stripmuseum, Zandstraat 20, Brussel, België, info: www.stripmuseum.be
t/m 19 juni 2017 Expo 'Nero & Co. – Sport!, Marc Sleen Museum, Zandstraat 33-35, Brussel, België, info: www.marc-sleen.be
27 t/m 28 augustus 2016 1e Amsterdam Comic Con, RAI, Europaplein 22, Amsterdam, info: www.amsterdamcomiccon.com
2 t/m 4 september 2016 7e Stripfeest Brussel, Brussel, België, info: www.stripfeest.brussels
3 t/m 4 september 2016 31e Brabants Stripspektakel, NH Conference Center Koningshof, Locht 117, Veldhoven, info: www.brabantsstripspektakel,nl
15 t/m 16 oktober 2016 7e Stripfestival Breda, Chassé Theater, Claudius Prinsenlaan 8, Breda, info: www.stripfestivalbreda.nl
22 t/m 23 oktober 2016 FACTS, Flanders Expo, Maaltekouter 1, Gent, België, info: www.facts.be
5 november 2016 1e Stripfestival Terneuzen, Zeldenrust-Steelant College, Zeldenrustlaan 2, Terneuzen, info: http://stripfestivalterneuzen.wordpress.com

Het vak

Deze rubriek is bestemd voor prijswinnaars in het roerige stripwereldje, alsmede voor meldingen van functiewijzigingen, wisselingen van uitgever of distributeur, verhuizingen... Hier leest u er alles over. Stuur mutaties aan **hetvak@stripschrift.nl** of naar **Postbus 84206, 3009 CE Rotterdam.**

Tijdens Stripdagen Haarlem is de Silvester Strips Debuutprijs 2016 toegekend aan de Vlaamse tekenaar **Ben Gijsemans** voor zijn boek *Hubert* (uitgeverij Oogachtend). Aan deze prijs is een bedrag van €1000 gekoppeld. Een eervolle vermelding van de jury ging naar *De woekeraar* van **Pieter Coudyzer** (uitgeverij Xtra).

Ander Silvester-nieuws: de korte animatiefilm *Mr Light*, gemaakt door cabaretier **Silvester Zwaneveld** uit Apeldoorn, is in de prijzen gevallen op het Video Festival Imperia. De jury van het Italiaanse festival gaf de animatie over een lampje dat bang is in het donker de prijs voor 'best international animation'.

Dick Bruna krijgt de Max Velthuijs-prijs voor zijn hele oeuvre. De prijs, waaraan een bedrag is verbonden van €60.000, wordt om de drie jaar uitgereikt aan een Nederlandse illustrator.

In Gent komt een stripmuseum annex hotel. Architect én stripverzamelaar **Marc Noël** heeft hiervoor een oude school aan de Augustijnenkaai gekocht. Hij legt de nadruk op de Belgische stripklassiekers.

Op het Holland Animation Film Festival (Haff) 2016 is de 'Grand Prix feature film' gegaan naar *Cafard* van de Belg **Jan Bultheel**. Van deze animatie, die zich afspeelt in de Eerste Wereldoorlog, is ook een stripversie verschenen van Amira Daoudi en Seppe van den Berghe (uitgeverij Lannoo).

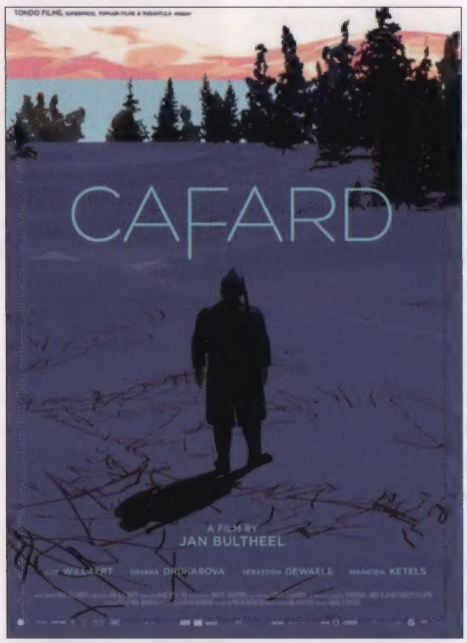

Er is een nieuwe uitgeverij opgestaan: **SubQ** uit Amsterdam, een imprint onder de vlag van Singel Uitgeverijen. De uitgeverij gaat grafische romans uitbrengen. Het eerste boek is *Deserteur* van Halfdan Pisket.

De Junior Inktspotprijs valt een beetje in het niet bij de uitreiking van de jaarlijkse Inktspotprijs voor beste politieke prent. Tamelijk doodgezwegen bleek **Argus** (René Leisink) onlangs de prijs voor het seizoen 2014-2015 te hebben gewonnen. Zijn tekening *Crisis voorbij* viel het meest in de smaak bij de honderden scholieren die de jury vormden van deze 11e editie van de prijs.

Michael Dudok de Wit won met zijn eerste lange animatiefilm *The Red Turtle* tijdens het Filmfestival van Cannes een speciale juryprijs: de 'Prix Spécial Un Certain Regard'. De film is gemaakt op verzoek en met steun van de vooraanstaande Japanse animatieproducent Ghibli. Op 5 juli werd bij de NPO de documentaire *Het verlangen van Michael Dudok de Wit* uitgezonden.

Stripmaker **Jeroen Funke** heeft de 2e prijs gewonnen van de Fumetto International Comic Competition op het stripfestival in het Zwitserse Luzern.

In Memoriam

Op 21 januari overleed de Belgische kunstschilder Willem Dolphyn op 80-jarige leeftijd. Dolphyn maakte ook strips, waaronder op tekst van Jo Lagrillière de serie *Jan zonder vrees*, begin jaren 1970.

Sylvia Anderson, de stem van Lady Penelope in de poppenanimatieserie *Thunderbirds*, overleed op 16 maart op 88-jarige leeftijd. Samen met haar man Gerry Anderson bedacht ze in de jaren 1960 deze populaire sciencefiction-tv-serie.

De Kroatische cartoonist **Oto Reisinger** is op 6 april op 89-jarige leeftijd overleden. Reisinger publiceerde in Nederland onder andere in *Panorama*. Bij uitgeverij Meulenhoff verscheen in 1973 de bundel *Amor...amor...*

De Friese tekenaar **Frits Klein** stierf op 19 april op 91-jarige leeftijd. Naast reclamewerk – onder andere een logo met een Batavier met knots voor fietsenfabrikant Batavus – maakte hij de strip *Bokke Heidehipper*, geschreven door Geert Jonkman eind jaren 1940. Het meest bekend werd hij met het Friese weermannetje Gurbe dat hij ontwierp voor de *Friese Koerier* in 1952 (in 1969 gefuseerd met de *Leeuwarder Courant*). Het mannetje verhuisde later naar de voorpagina waarbij Klein samen met zijn vrouw iedere dag een oneliner als commentaar op het nieuws plaatste.

Op 28 april verwisselde **René Hausman** het tijdelijke voor het eeuwige. Hij debuteerde eind jaren 1950 in *Robbedoes* met *Saki* en *Zunie*, op een scenario van Yvan Delporte. Hausman liet zich in zijn strips altijd inspireren door de flora en fauna en hield van sprookjesachtige vertellen. Hij is 80 jaar oud geworden.

De 53-jarige klarelijntekenaar **Cleet Boris** (pseudoniem van Hubert Mounier) ging op 2 mei plotseling heen na een gescheurde aorta. In Nederland publiceerde hij twee albums bij uitgeverij Loempia.

De Canadese stripmaker en animator **Darwyn Cooke** is zaterdag 14 mei overleden aan de gevolgen van kanker. Cooke werd 54 jaar en is onder meer bekend van strips als *DC: The New Frontier*, *Catwoman* en *The Spirit* van Will Eisner.

De Amerikaanse krantenstripmaker en schrijver **Mell Lazarus** stierf op 25 mei op 89-jarige leeftijd. In Nederland verschenen onder andere zijn stripseries *Mama* en *Miss Peach* (ook onder de namen *Kruimels* en *Frieda*).

Verder wil de redactie nog even stilstaan bij twee mensen die een bepaalde band met *Stripschrift* hadden, maar waarvan wij tot voor kort niet wisten dat ze al een tijdje geleden zijn overleden.

Zo blijkt **Rob Richard** op 15 oktober 2014 op 76-jarige leeftijd te zijn gestorven. Richard was de eerste beheerder van het SDCN (Strip Documentatie Centrum Nederland). Dit centrum werd medio 1970 opgericht door de Universiteitsbibliotheek te Amsterdam in samenwerking met Het Stripschap. Toenmalig Stripschap-secretaris Richard werd bereid gevonden om het SDCN te beheren. Doel ervan was om te komen tot een verantwoorde documentatie op het terrein van de geschiedenis van het beeldverhaal in Nederland. Een paar jaar terug is het SDCN opgegaan in de afdeling Bijzondere Collecties van de UvA.

Otto Veenhoven (1935) was avonturier, journalist en (strip)scenarist. Hij werkte onder andere voor *Het Vrije Volk* en *Het Parool*, waar hij samen met Henk Albers in 1975 de strip *Kobus Kat* maakte. Bij *Stripschrift 387* verscheen een integrale bundel van deze strip als bijlage voor de abonnees. Veenhoven schreef verder scenario's voor *Donald Duck* en *Tina*. Otto Veenhoven overleed op 11 april 2012 op 77-jarige leeftijd.

Stripschrift

Jaargang 48 • Nummer 2 (447) • Juli 2016

's Werelds oudste stripinformatieblad verschijnt 8 maal per jaar en wordt samengesteld door een onafhankelijke redactie.

Redactie
Arco van Os, Rik Sanders

Medewerkers
Tijs Bagchus, Denis Bajram, Olav Beemer, Astrid Boitel, Jan Booister, Ruud Booms, Peter Breedveld, Marq van Broekhoven, Geert van Gheluwe, Erik van der Hoeven, Frits Jonker, Teus de Kruijf, Just de Leeuwe, Willard Mans, Michel van Merriënboer, Nick van Ormondt, Kees Ribbens, Ernst Slinger, Erwin Suvaal, Ingrid Vilders, Peter de Wit, Remko Zeven

Aan Stripschrift is in 2011 de P. Hans Frankfurther prijs voor bijzondere verdiensten toe gekend.

Omslag
Denis Bajram

Lay-out
VA communication by design, Marc Weikamp

Redactie-adres
Postbus 84206
3009 CE Rotterdam
t 010-2201063
e redactie@stripschrift.nl
@Stripschrift
Stripschrift

Abonnementen
Een abonnement omvat 8 nummers en wordt daarna telkens stilzwijgend verlengd. Eventueel gemiste nummers zijn te bestellen via onze Back Issue Service.

Maak het juiste bedrag over op
IBAN NL07 INGB 0009 3475 90
SWIFT/BIC INGBNL2A
ten name van
Stichting Uitgeverij Stripstift te Rotterdam.
Nederland € 54,00
België € 59,00
Other countries € 75,00

Bedragen zijn inclusief 6% BTW
Maximaal 2 abonnementen per adres.
Opzeggingen schriftelijk richten aan de uitgever, uiterlijk twee nummers voor het aflopen van het abonnement.

Reprorecht
Het overnemen, maar ook het vermenig vuldigen van artikelen en illustraties is slechts geoorloofd na schriftelijke toestemming van de redactie. Materiaal Ongevraagd toegestuurd materiaal wordt niet geretourneerd. De verantwoordelijkheid voor de artikelen berust bij de auteurs.

Advertenties
Voor de opgave van advertenties en het opvragen van de tarieven kunt u contact opnemen met de uitgever, of e-mailen naar adverteren@stripstift.nl

Druk
Real Concepts, Velp

Uitgever/Distributie Nederland
Stichting Uitgeverij Stripstift
Arco van Os & Ton Schuringa
Kleine Beer 467
3067 ZW Rotterdam
t 010-2201063
e uitgever@stripstift.nl
w www.stripstift.nl
KvK Rotterdam 24335843

Distributie België
Pinceel, Leuven

Stripschrift wordt uitgegeven in opdracht van Het Stripschap. Leden van Het Stripschap krijgen € 1,25 korting op een abonnement.

ISSN 0165-845X

Graphic novel

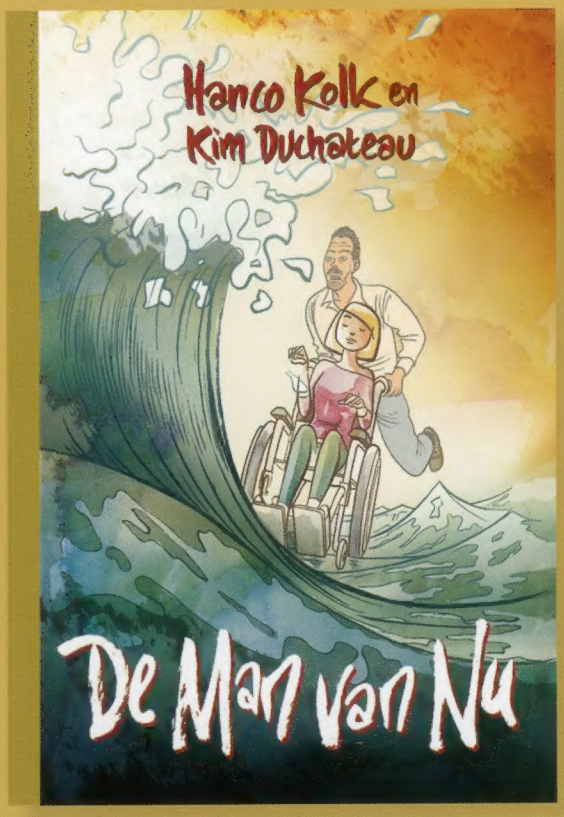

Een uniek liefdesverhaal
Een unieke samenwerking

www.deharmonie.nl

In de boekhandel
€ 24,90

GUMMBAH

DE DEFINITIEVE FEMINISTISCHE GOLF

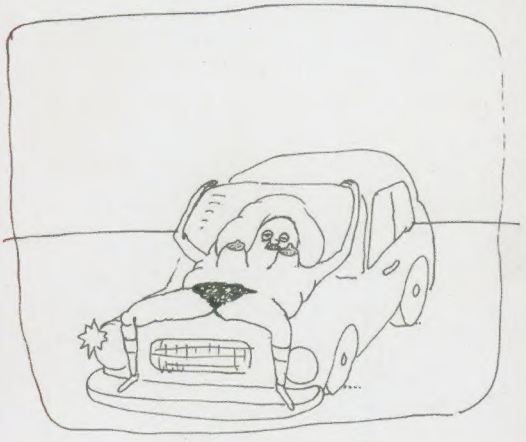

DE HARMONIE

Nieuwe tekeningen
van de meester
van het absurdisme

www.deharmonie.nl

In de boekhandel
€ 17,50

PENG + HU

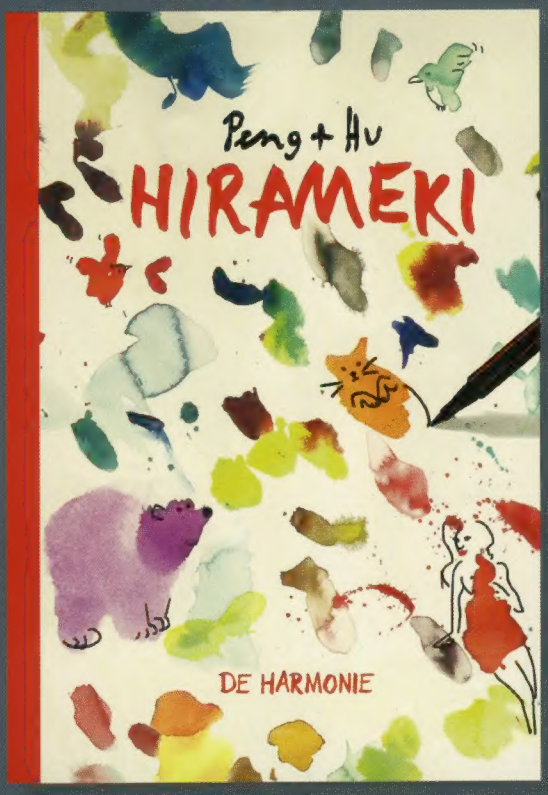

Van vlek tot vlinder

www.deharmonie.nl

In de boekhandel
€ 15,-

PETER VAN STRAATEN

MIJN VROUW
BEGRIJPT ME NIET

MIJN VROUW
HEEFT ME DOOR

De beste tekeningen over lief en leed

In de boekhandel € 14,90

www.deharmonie.nl